

Bijlagen

Participatieverslag Fase 2

Omgevingsvisie provincie Gelderland

Bewonersbijeenkomsten

- Bewonersbijeenkomst Ede
- Bewonersbijeenkomst Heerde
- Bewonersbijeenkomst Winterswijk
- Bewonersbijeenkomst Arnhem
- Online bewonersbijeenkomst
- Bijeenkomst Kinderburgermeesters

Partnerbijeenkomsten

- Foodvalley
- EHPZ en Kop van de Veluwe
- Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen
- Achterhoek
- Stedendriehoek
- FruitDelta/ Rivierenland
- Heel Gelderland

Bewonersbijeenkomst Ede

27 oktober 2025

Richting geven aan een aantrekkelijke leefomgeving

Belangrijkste punten uit de discussie

- Niet alle kleine kernen vertienvoudigen, want je verliest er het dorpse karakter mee. Het is belangrijk om hier bij de uitbreiding van dorpen respect voor te hebben.
- Bouwen bij station (De Klomp) biedt kansen, maar met alleen een station en snelweg ben je er niet. Ook fietsverbindingen en overig openbaar vervoer zoals de bus is belangrijk richting bijvoorbeeld school of supermarkt. De vraag wordt gesteld of het een optie is om het station te verplaatsen. Dit zou nog veel meer logische uitbreidingsmogelijkheden geven.
- Flexibiliteit in stedenbouw: maak geen blauwdrukplanning, maar laat ruimte voor toekomstige aanpassingen en nieuwe ideeën, zoals onze veranderende mobiliteit.

Wat verstaan de deelnemers onder een aantrekkelijke woonomgeving?

- Een aantrekkelijke woonomgeving is een omgeving waar je ook kunt werken, sporten, recreëren en waar kinderen fijn buiten kunnen spelen.
- Belang van sociale en betaalbare woningbouw
- Leefomgeving moet passen bij de identiteit van dorpen/steden
- Deelnemers vragen zich af of de huidige inwoners hetzelfde verstaan onder een aantrekkelijke woonomgeving, als “import” uit de Randstad

Rol provincie

- Samen met partners van de provincie zoals gemeenten bepalen waar verstedelijking mogelijk is en waar niet.
- Ervoor zorgen dat er voldoende sociale en duurzame woningbouw wordt gerealiseerd.
- Sturing op mobiliteit en infrastructuur, zodat dit (op tijd) meegroeit waar nodig.
- Natuur moet een vaste plaats behouden en in verhouding staan tot verstedelijking (en landbouw).

Richting geven aan opgaven in het landelijk gebied

Belangrijkste punten uit de discussie

- Mogen landbouwgronden verdwijnen? Het lijkt erop alsof deze discussie onvoldoende wordt gevoerd in het provinciehuis. Deelnemers snappen dit ook vanwege de politieke wind die waait. Maar ze maken zich zorgen over zaken zoals stikstof en intensieve veehouderij. Ze zien graag dat dit wordt uitgefaseerd.
- Landbouwgronden kunnen niet zomaar worden ingezet voor woningbouw of bedrijvigheid, want ze zijn ook belangrijk voor natuur en recreatie (zo bleek onlangs nog uit een rapport van het PBL)
- Het Binnenveld is een belangrijk recreatiegebied, maar moet beter ontsloten worden
- Binnen het landelijk gebied blijft bereikbaarheid met de auto belangrijk. Althans, dit zegt de provincie. Ook dit is een keuze.
- Waterbeheer is cruciaal in het landelijk gebied.

Rol provincie

- Ontwikkel een scenario waarin over 10 jaar de veestapel is gehalveerd. Wat betekent dit voor de regio?
- Het is goed om onderscheid te maken in het landelijk gebied. De deelnemers kunnen zich voorstellen dat er een verschil is tussen wat je wil met het landelijk gebied aan de randen van steden en overig landelijk gebied.
- Welke landbouwgrond hebben we nodig voor de voedselproductie en wat kan ook worden gebruikt voor andere functies zoals natuur, woningbouw en bedrijvigheid? Dit moet duidelijk worden vastgelegd.
- Denk ook aan taal in de omgevingsvisie. Steden kunnen ook rijke natuurgebieden zijn. En wat betekenen woorden als duurzaam en circulair?

Nabranders

- Houd bij ruimtelijke keuzes rekening met de balans tussen cultuurhistorie, ecologie en water/natuur (zie ook CEW-kompas)
- Geef bestaande cultuurhistorische waarden voldoende aandacht, zie artikel 2.56 van de huidige provinciale verordening
- Het Veluwesysteem is wezenlijk anders dan de Achterhoek en de Betuwe wat betreft hydrologie
- De ruimtelijke keuzes 1 en 2 over oppervlaktewater en grondwater hangen samen
- Plan nieuwe functies zoals woningbouw op hydrologisch geschikte plekken. Dus niet in de kwelzones van de Veluwe, zoals het Doesburgerbroek. Als je dat toch doet, ondervang de negatieve effecten door slimme inrichting
- Neem de lokale omgevingsvisies mee

“Een aantrekkelijke woonomgeving is een omgeving waar je ook kunt werken, sporten, recreëren en waar kinderen fijn buiten kunnen spelen.”

bewonersbijeenkomst Ede

2025

ONZE OMGEVINGSVISIE

DAAROVER PRATEN WE ALLEMAAL MEE

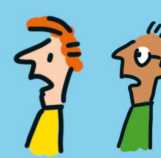

HOE BENOEMJE DINGEN?

DUURZAAM =
LANDELIJK =
CIRCULAIR =

WAT DOEN WE MET AUTO'S ?

WIJ HEBBEN ZORGEN OM SAMENWERKING TUSSEN GEMEENTE EN PROVINCIE

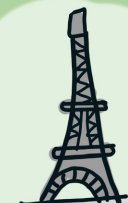

2050

RICHTING GEVEN AAN EEN AANTREKKELIJKE WOONOMGEVING

STRAKS VERANDERT HET KARAKTER VAN DE DORPEN

ER IS OOK MOOIE HOOGBOUW

ZAKEN MOETEN LATER NOG AANGEPAST KUNNEN WORDEN

VERGEET DE JEUGD NIET

DE KLOMP HEEFT GOEDE VERBINDINGEN

MAAR DE BUS ...

HALTE 'GEEN'

WONEN IN GELD ERLAND

EEN HUIS MOET WEL BETAALBAAR ZIJN

RICHTING GEVEN AAN OPGAVEN IN HET LANDELIJK GEBIED

IK MAAK ME ZORGEN OVER RECREATIE GEBIEDEN EN NATUUR

IK OM WATER

WAT GEBEURT ER MET DE LANDBOUW GROND DIE GEEN LANDBOUW MEER IS?

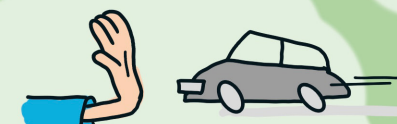

WELKE LANDBOUWGROND IS NODIG VOOR VOEDSEL PRODUCTIE ?

WAT KAN GEBRUIKT WORDEN VOOR NATUUR, HUIZEN, BEDRIJVEN ?

ER MOETEN GRENZEN KOMEN

ZO VER EN NIET VERDER

Bewonersbijeenkomst Heerde

30 oktober 2025

Richting geven aan opgaven in het landelijk gebied

Hoop

- Water besparen is belangrijk, onder andere om de vraag naar drinkwater te verkleinen. Wat kan je daaraan doen in bestaande en nieuwe wijken en bij bedrijven?
- Water borgen in bodem en oppervlaktewater waar je het nodig hebt, met name voor agrariërs
- Toevoegen van natuurwaarden in het landelijk gebied, voorkomen van snippergroen
- Investeer in de kwaliteit van het landschap, dit komt ook andere thema's ten goede, zoals natuur, bodemkwaliteit, water en economie
- Aantrekkelijke landbouw voor onze jonge boeren
- Dat er ruimte is en blijft voor een natuurlijke omgeving voor de mensen, voor gezondheid, welzijn en continuïteit
- Dat agrariërs en Natura-2000 op een goede manier samen kunnen en er balans is. Geef de agrariërs hier ook een taak in.

Vrees

- Hoe omgaan met wateroverlast in bestaande woongebieden? Hoe zijn huizen nog te verzekeren, hoe kunnen mensen met een kleine beurs zelf investeren? Kan de provincie daarmee helpen?
- Extreme buien
- Druk van recreatiegebieden/vakantieparken
- Stikstofruimte voor uitbreiding defensie is er wel, maar voor kleine groene duurzame initiatieven niet. Dat wringt voor initiatiefnemers
- Het landelijk gebied wordt/blijft uitgebuit. Pas op voor eenzijdig belang landbouw vs. ontwikkeling in het algemeen maatschappelijk belang

Sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie

Hoop

- Dat Lochem niet wordt vergeten in de plannen voor de Stedendriehoek. Lochem wordt vaak niet gezien of gehoord
- Natuurinclusief bouwen ook verplicht voor bedrijven (voorbeeld: verdozing)
- Waterstofbackbone ook benutten voor verwarmen van huizen, energievraag terugdringen
- Stimuleren dat maak-bedrijven zich vestigen en/of uitbreidingsruimte hebben. Maakindustrie is passend in deze twee regio's. Goed voor werkgelegenheid
- Bij gezonde kernen hoort ook een gezonde regionale economie. Er is nog veel te doen door renovatie bestaande industrieterreinen

Vrees

- Dat de duurzame landbouw verdwijnt uit de Achterhoek
- Dat bedrijven water vragen voordat daar beleid op is gemaakt
- Grote logistieke "dozen" langs de A1 in plaats van maakbedrijven met werkgelegenheid. Wel ruimte voor ontwikkelingen bij bijvoorbeeld gebied De Kar (Apeldoorn/Voorst), afvalverwerkings- en energiebedrijf Attero (Apeldoorn/Wilp) of energiebedrijf Bredenoord (Apeldoorn).

Richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving

Hoop

- Straatje/buurtje erbij in dorpen in plaats van grote wijken in steden
- Zonnepanelen op daken en niet op landbouwgrond
- Maak een keuze waar Gelderland voor staat binnen Nederland: agrarische productie, wonen, natuur?
- Functies mengen in landelijk gebied, bouwplannen en natuur die elkaar versterken en niet afstraffen (op regels). Maak dat inzichtelijk
- Behoud faciliteiten in dorpen, door woningbouw
- Behoud balans: wonen, werken, groen uitloopegebied, bereikbaarheid
- Mogelijkheden creëren voor meer erfbewoning. Bij voldoende ruimte op het erf mogelijkheid van een extra woning.
- Dat bepaalde woningvoorraad in de vorm van recreatiewoningen die reeds solitair in een gebied staan omgezet worden naar permanente bewoning. Voordeel: geen uitstoot en lage kosten.

Vrees

- Te weinig (speel)ruimte bij inbreiding, dit leidt tot meer stress
- Ook aan inbreiding is een grens. Durf te kiezen voor nieuwe steden
- Alle ontwikkelingen (wonen, werken, ...) knabbelen af van de natuur. Wat is de natuurambitie in Gelderland?
- Overlast geluid door defensieoefeningen. Nadelig voor prettige leefomgeving
- Stikstofzone gaat op slot ten gunste van de rest van Gelderland. Niet alleen beperking opleggen in stikstofzone, maar integraal
- Dat we te veel focus hebben op stikstof. Wat hogere normen van stikstof in combinatie met ruimte voor natuur en landbouw zou veel sneller leiden tot een goede leefomgeving.
- Gelderland volbouwen met blokkendozen

Sturen op bereikbaarheid van defensie, goederenstromen en verstedelijking

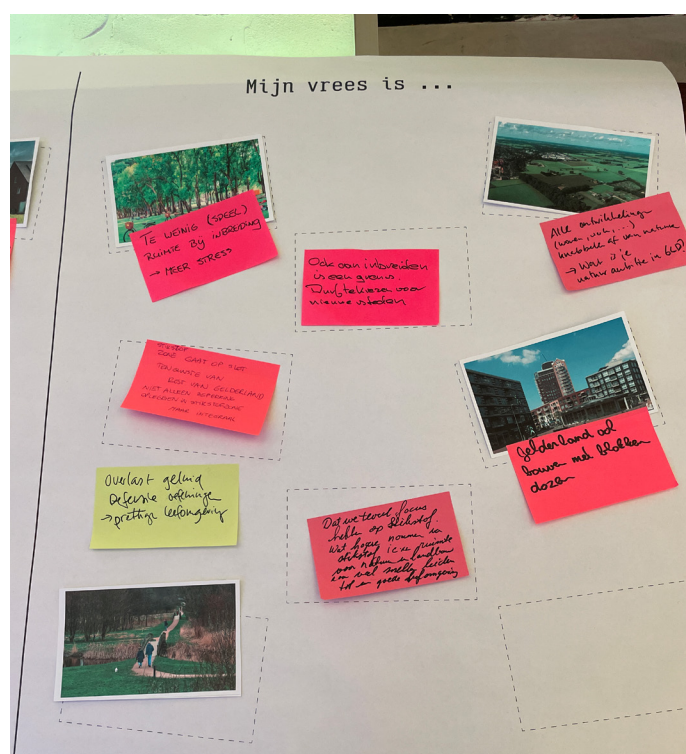
Hoop

- Nieuwe woonvormen. Initiatieven belonen in plaats gelijk afstraffen door regelgeving
- Dat de Veluwe en Veluweflank beschermd blijven
- Kan de provincie een rol spelen in autonoom rijdende voertuigen?
- Dat dit goed wordt ingepast in de omgeving en dat door toepassing van bijvoorbeeld geluidsschermen er zo min mogelijk overlast is.
- Fijnmazig openbaar vervoer in regio's Noord-Veluwe en Stedendriehoek
- Industrie en wonen in open gebieden zoals de IJsselvallei. Recreatie en gezondheid in aaneengesloten natuur.
- Gebiedsgericht werken (red. werkwijze provincie) communiceren in de gebieden. Waar vind je daar informatie over?
- Een brug tussen Epe en Olst ter ontlasting van Zwolle + Deventer + snellere route naar Salland (A28)

Vrees

- Verlies van bereikbaarheid platteland
- Dat de rand om de Veluwe wordt volgebouwd
- Het OV moet betaalbaar blijven, omdat het een voorziening is en geen businesscase
- Dat op gemeenteniveau gekozen wordt voor van alles wat. Provincie moet sturen op welke prioriteit waar.
- Groei Stedendriehoek gaat ten koste van groei rondom Natura-2000 (red. Ontwikkelingen in de Stedendriehoek krijgen voorrang boven ontwikkelingen in de randzone, alle stikstofruimte wordt daar "opgebruikt" waardoor er geen ruimte meer is voor initiatief elders)

bewonersbijeenkomst Heerde

- Tip: In Dodewaard stond een kerncentrale. Kan deze kleinere vorm opnieuw ingericht worden? Of zijn er andere locaties die dit kunnen huisvesten?
- Wat zou er gebeuren als de grens met Nordrhein-Westfalen verdwijnt? Welke ruimte ontstaat dan?
- Bouwen met de natuur zou ook een sturend principe moeten zijn.

MEEPRATEN OVER DE OMGEVINGSVISIE

BRUG TUSSEN EPE EN OLT SNELLERE ROUTE SA/LAND

ROL GEMEENTE STUURT DE PROVINCIE WEL GENOEG?

NIEUWE WOONVORMEN

GELUIDS SCHERMEN

STUREN OP BEREIKBAARHEID VAN DEFENSIE, GOEDERENSTROMEN EN VERSTEDELIJING

OV FYNMAZIG EN BETAAL BAAR

RAND VELUWE VOLGEBOUWD

ZONNEPANELEN OP DAKEN IPV LANDBOUW GROND

ALLE ONTWIKKELINGEN KNABBELEN AF VAN DE NATUUR

RECREATIE WONINGEN PERMANENTE WONINGEN VAN MAKEN

ONTWIKKELINGEN IN LANDELIJK GEBIED VERSTERKEN ELKAAR: WONEN, WERKEN, LANDBOUW, NATUUR

TE WEINIG SPEELRUIMTE

RICTING GEVEN AAN EEN AANTREKKELIJKE WOONOMGEVING

LIEVER BUURTJE ERBJ IN DORP IPV WJK IN GROTE STEDEN

GELUIDS OVERLAST DOOR DEFENSIE

BLOKKEN DOZEN

BA/LANS IN STIKSTOFRUIMTE VOOR BEDRIJVEN, STEDEN EN LOCALE ONTWIKKELINGEN

DUURZAME LANDBOUW VERDWIJNT

NATUUR INCLUSIEF BOUWEN OOK VOOR BEDRIJVEN

WATERSTOF BACKBONE OOK GEBRUIKEN VOOR VERWARMEN HUIZEN

KERNEN HEBBEN GEZONDE ECONOMIE NODIG

STUREN OP VESTIGINGS-VOORWAARDEN VOOR ECONOMIE

DAT BEDRIJVEN WATER VRAGEN VOORDAT ER BELEID IS

'MAAKBEDRIJVEN' ZIJN WERKGELEGENHEID

LOCHEM WORDT NIET GEZIEN IN DE STEDENDRIEHOEK

RENOVATIE BESTAANDE INDUSTRIE TERREINEN

NATUURLIJKE OMGEVING BELANGRIJK VOOR GEZONDHEID WELZIJN, CONTINUITET

SNIPPER GROEN OOK WAARDEVOL

WATER BORGEN WAAR JE HET NODIG HEBT

RUIMTE VOOR JONGE BOEREN

FUNCTIONES MENGEN IN LANDELIJK GEBIED

INVESTEER IN KWALITEIT LANDELIJK GEBIED

RICTING GEVEN AAN OPGAVEN IN HET LANDELIJK GEBIED

LANDBOUW: EENZYDIG ECONOMISCH BELANG LIJKT PRIORITEITTE HEBBEN BOVEN ALGEMEEN BELANG

WATERVRIENDELIJ BOUWEN

HOE GAAN WE OM MET WATEROVERLAST IN BESTAAND BEBOUWD GEBIED

Bewonersbijeenkomst Winterswijk

Op 12 november 2025 stonden we op de markt in Winterswijk om met inwoners in gesprek te gaan over een aantal vraagstukken in de omgevingsvisie. Dit deden we aan de hand van een aantal stellingen, gebaseerd op de stellingen in de online inwonerspeiling, waarbij inwoners een sticker konden plakken bij hun voorkeur over de stelling. Daarnaast zijn opmerkingen van inwoners genoteerd.

Algemeen

- Wetten en regels, zoals de Omgevingswet, zijn niet door te komen en lastig te begrijpen voor inwoners.
- Hoe wordt de nieuwe omgevingsvisie straks gemonitord?
- Wat betekenen bepaalde woorden die worden gebruikt, zoals een “vitaal landelijk gebied”? Wat houdt het woord vitaal in?

Aantrekkelijke woonomgeving

- Als je ouder wordt, kun je beter binnen de bebouwde kom wonen zodat alle voorzieningen dichtbij zijn.
- Voor zorgvoorzieningen moeten wij hier naar Enschede
- Mijn kleinkinderen kunnen hier nog buiten op straat spelen. Dat is een voordeel van de Achterhoek.
- Waarom moet Gelderland zo volgebouwd worden? Er is hier van alles teveel en het is te druk aan het worden
- Het is belangrijk dat het hier leefbaar blijft.
- We moeten de leegstand binnen de bebouwde kom beter benutten en meer de lucht in bouwen, zodat

het landschap kan worden beschermd. En kiezen voor meer kleinere woningen.

- Het is belangrijk dat er ruimte blijft voor groen en recreatie, ook in de steden en dorpen.

Mobiliteit

- Als je geen auto hebt, is het erg lastig om je hier te verplaatsen. Je doet overal erg lang over. Bussen zijn er niet voldoende en taxi's rijden 's avonds niet.
- De bussen en treinen rijden niet frequent genoeg. Je kunt maar moeilijk uit Winterswijk ontsnappen.
- De N18 schiet niet op als je achter een vrachtwagen zit. Waarom is bij ons alles één baan, en niet 4-baans zoals in het westen?
- Het lijkt er soms op dat alles “achter de IJssel” wordt vergeten
- Wanneer je wonen en werken scheidt levert dit extra verkeer op.

Landelijk gebied en natuur

- Van mij mag de vleesproductie minder en op de plek van de stallen kunnen mooi nieuwe huizen worden gebouwd.
- Woningen kunnen prima in het landelijk gebied worden bijgebouwd, er is hier genoeg ruimte. Er is zoveel landbouw, maar het is wel heel lastig om een woning te vinden.
- Koester de Natura-2000 gebieden
- Geen nieuwe woningen in het landelijk gebied, als dit ten koste gaat van de natuur
- Geen extra recreatie, als dit ten koste gaat van de natuur
- We zien dat veel landbouwgrond door Duitsers wordt opgekocht vanwege andere regelgeving.
- Voor het landelijke gebied zie ik een mix van functies voor me met landbouw en mooie fietspaden
- Ik vind een wijds uitzicht belangrijk

Water

- Ruimte geven aan het water ziet er natuurlijker en mooier uit, dan wanneer we steeds hogere dijken gaan bouwen. Dat is bovendien ook erg kostbaar.

Economie

- Sommige inwoners gaven aan een voorkeur te hebben voor het wonen in een woonwijk vanwege het buurtgevoel. Anderen gaven juist aan dat een mix van wonen en werken ook prettig is voor de levendigheid en sociaal contact
- Ik wil geen nieuwe bedrijventerreinen rondom Winterswijk. Wanneer je woningen en bedrijven gaat bouwen aan de rand, dan komen er namelijk ook veel verkeersbewegingen bij. We kunnen beter compact bouwen en wonen en werken mengen.

Energie

- Mogen mensen nog meedenken over waar windturbines komen?
- Wordt er wel voldoende nagedacht over de negatieve effecten van windturbines zoals de gezondheid van mensen en milieuvervuiling? Kernenergie is ook een optie.
- De economie moet blijven draaien, dus ook voor bedrijven moet er voldoende energie beschikbaar zijn.

**“Geen extra recreatie en woningen
in het landelijk gebied als dit ten
koste gaat van de natuur”**

bewonersbijeenkomst Winterswijk

MEEPRATEN OVER DE OMGEVINGSVISIE

Bewonersbijeenkomst Arnhem

6 november 2025

Richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving

- Woningbouw is noodzakelijk en Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen is hiervoor een logische plek, zodat de natuur kan worden beschermd.
- We kunnen verdichten, plekken multifunctioneel gebruiken en kiezen voor hoogbouw voor o.a. jongeren en ouderen. Waarom is de ENKA-woonwijk in Ede bijvoorbeeld niet hoger gebouwd? Op andere plekken in Nederland, zoals Utrecht, kiezen ze hier wel voor.
- Een aantrekkelijke woonomgeving hangt samen met recreatie, werk en groen
- Een groene leefomgeving wordt belangrijk gevonden, waarbij verharding wordt weggehaald vanwege klimaatadaptatie. Goede voorbeelden zijn het Gofferpark, park Sonsbeek en park Lingezege. Rondom Barneveld is ook veel groene ruimte.
- Er is een steeds groter verschil tussen stad en dorp. Dorpen zijn slecht bereikbaar met OV en inwoners zijn daar meer aangewezen op de auto.
- Het parkeren is een discussiepunt tussen de aanwezige bewoners. Sommige inwoners denken dat het aantal auto's met de groei van het inwonertal alleen maar gaat toenemen, maar waar gaan we ze laten? Mobiliteit moet veranderen en meegroeien met de verstedelijking. Amsterdam is echter wel het schrikbeeld: je kan nergens komen met de auto. Oplossingen zien de deelnemers in: betaalbaar OV (ook naar de dorpen), auto's centraal parkeren en eventueel ondergronds parkeren, autodelen en zelfrijdende en elektrische auto's.
- Het uitbreiden van kleine kernen vinden sommige bewoners ook belangrijk, voor de leefbaarheid en om voorzieningen op peil te houden. Kinderen die in de dorpen opgroeien willen er vaak ook graag blijven wonen, maar kunnen geen woning vinden.

Behoud bij een uitbreiding wel het karakter van deze dorpen (zodat niet alle dorpen hetzelfde worden) en geef grenzen van de uitbreiding aan. De dorpse gemeenschap is waardevol. Een voorbeeld dat is besproken, is het dorpje Speijk. Daar is sprake van: vergrijzing, weinig werk, geen voorzieningen (school en kerk gesloten), slecht bereikbaar met OV en lokale bedrijven die verdwijnen.

- Uitbreiding zou hier een oplossing zijn. Maar bij welke uitbreiding komen de voorzieningen terug?
- Voorbeeld Duiven: de zorgvoorziening is verplaatst, en is nu alleen nog bereikbaar met de auto
- De aanwezige inwoners geven het wonen een hoge prioriteit, en hoger dan het op orde brengen van de bereikbaarheid of ruimte geven aan landbouw.

Sturen op het vasthouden van water

Zorgen

- Er zijn zorgen over het aftappen van grondwater en de gevolgen voor de waterstand.
- De industrie, zoals Parenco, gebruikt veel grondwater, wat invloed kan hebben op de omgeving.
- Er is behoefte aan meer mogelijkheden om grijs water te gebruiken en te hergebruiken.
- De toename van particuliere waterpompen baart zorgen.
- Kan er een informatiecentrum komen met tips voor bewoners over water?
- Bouwen in de uiterwaarden staat op gespannen voet met de noodzaak om ruimte te geven aan de rivier.
- Er is behoefte aan duidelijkheid: zijn de risico's van wonen in uiterwaarden acceptabel en voldoende gecommuniceerd?
- Er zou meer samenwerking moeten zijn met Duitsland en België over overloopgebieden bij hoogwater.
- Inwoners vragen om een duidelijke kosten-batenanalyse van overstromingsrisico's.
- Besluiten lijken soms gebaseerd op politiek sentiment in plaats van op goed onderbouwde keuzes.
- Inwoners willen dat beleid meer data-gedreven en onderbouwd wordt.
- Men vraagt zich af wat "water- en bodemsturend" beleid in de praktijk concreet betekent; in de praktijk lijkt niks te worden tegengehouden.
- Er wordt onvoldoende gestuurd op zowel piekafvoeren als watertekorten.
- De verstening van woonwijken baart zorgen; inwoners vragen wat de provincie hierin kan doen.

Boodschap/ wensen

- Verdeel de recreatiedruk over de regio en maak het niet te grootschalig
- Plant meer bomen aan
- Stem goed af met andere provincies over het onderwerp water
- Beperk de omvang van de groene metropoolregio

Wat zou u doen?

- Schoon drinkwater moet beschikbaar blijven voor alle inwoners
- Ruimte voor de rivier stimuleren en dijkophogingen doorzetten om overstromingsrisico's te beperken.
- Er moet voldoende water zijn, zowel in droge als natte periodes.
- Er mogen geen huizen worden gebouwd op natte of overstromingsgevoelige gebieden.
- Helder en schoon water voor een gezonde visstand
- Meer plekken voor waterrecreatie
- Doelstellingen moeten worden gekwantificeerd en voorzien van duidelijke streefwaarden, zodat voortgang meetbaar wordt.

“Er zou meer samenwerking moeten zijn met Duitsland en België over overloopgebieden bij hoogwater.”

bewonersbijeenkomst Arnhem

Sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie

- Breng in kaart hoeveel hectare ruimte er nodig is voor bedrijven en bedrijven in hogere milieucategorieën
- Gebruik zandgronden meer voor wonen en werken in plaats van landbouw; wijs hiervoor geschikte gebieden aan.
- Bouw de hoogte in
- Bouw met een langetermijnvisie; de vergrijzing zal afnemen.
- Zoek naar oplossingen die lokaal werken en passen bij de regio.
- Geopolitieke ontwikkelingen vragen om meer strategische autonomie.
- Ga in gesprek met grote bedrijven om te begrijpen waar zij tegenaan lopen.
- Houd oog voor lokale bedrijvigheid; die is van regionaal belang. Dat is beter dan wanneer we alles uit China laten overkomen.
- Circulair betekent ook minder gebruiken en minder spullen: reduce.
- Bedrijven kampen met een tekort aan stroom.
- Het tekort aan stroom en personeel zorgt ervoor dat bedrijven naar het buitenland vertrekken.
- Denk na over waar voldoende personeel vandaan kan komen.
- Zoek naar alternatieve energiebronnen.
- Overweeg kernenergie als onderdeel van de toekomstige energievoorziening.
- Onderzoek bij recreatie en toerisme wat wel en niet gewenst is. Ontwikkelaars kopen vakantieparken op, wat leidt tot verstedelijking van het landelijk gebied. Hier is een visie op nodig.
- Er is een sterke relatie tussen economie en mobiliteit. Werklocaties moeten goed bereikbaar zijn, ook met het OV. Een duidelijke visie op mobiliteit is noodzakelijk.
- De A15 vervult een belangrijke rol als logistieke corridor.
- Rond 2050–2070 kan geautomatiseerd rijden een oplossing zijn voor het openbaar vervoer.

Nabranders

- Tip: Betrek de Logistics valley en de bijbehorende organisaties
- Tip: Leg het Regionaal Programma Werklocaties ter inzage voor zienswijzen
- Tip: Herintroduceer het Regionaal Programma Detailhandel
- Top: ZZP'ers nu actief in de wijk: positieve ontwikkeling
- Tip: Blijven doorgaan met dit soort bijeenkomsten
- Top: Goede organisatie
- Vraag: aandacht voor risico's waterstofstations/kerncentrales/vervoer giftige stoffen
- Tip: hubs voor cultuur, sport, muziek
- Vraag: Als kernen leeg raken, kun je deze dan centreren?
- Tip: Eerst duidelijker de grenzen aangeven van wat de provincie kan bewerkstelligen.
- Vraag: of de provincie Gelderland meer kan faciliteren in de behoefte van bedrijven voor ruimte en energie.
- Tip: Durf keuzes te maken en sturend te zijn in de ruimtelijke ordening t.a.v. water en bodem sturend: functie volgt peil. Gebieden kunnen voor meerdere doelen worden gebruikt, zoals ruimte voor de rivier, natuur en energie. Of landbouw en natuur.
- Top: goed om omgeving zo mee te nemen.
- Vraag: kunnen jullie de keuzes meer integraal oppakken? In hoeverre durven jullie te kiezen en te sturen? Met alleen innovatie en ontwikkeling en samenwerking redden we het niet.

VOOR HOEVEEL MENSEN GAAN WE BOUWEN? PROGNOSE?

HOE VERHOUDEN BESLISSINGEN VAN HET RUK TOT DE DIE VAN DE PROVINCIE? BIJ RUIMTECLAIMS VAN DEFENSIE?

MEEPRATEN OVER DE OMGEVINGSVISIE

WELKE ROL KRIJGT DE MOBILITEIT? EN DUS OOK HET OV!

PRATEN JULIE OOK MET DUITSLAND?

RICHTING GEVEN AAN EEN AANTREKKELIJKE WOONOMGEVING

VERSTEENDE VOORTUINEN NIET TOESTAAN

GA BOUWEN VOOR OUDEREN EN JONGEREN
HOOGBOUW KAN PROBLEMEN HELPEN OPLOSSEN

WILLEN WE OVERAL

BARNEVELD

RONDOM BARNEVELD IS ER RUIMTE

AUTO'S ZULLEN TOENEMEN WAAR GAAN WE ZE LATEN?

KERNEN WORDEN HETZELFDE

IN HOEVERRE HEBBEN KLEINE KERNEN GROEI NODIG IVM LEEFBAARHEID?

STUREN OP HET VASTHOUDEN VAN WATER

EEN INFORMATIECENTRUM MET TIPS VOOR OMGAAN MET WATER VOOR BEWONERS

HOEZO BOUWEN IN DE UITERWAARDEN?!

MEER BOMEN

WORDT ER REKENING MEE GEHOUDEN WAAR WATER WORDT WEGGEHAALD?

TOENAME PARTICULIERE WATERPUTTEN

RECREATIEDRUK VERDELEN

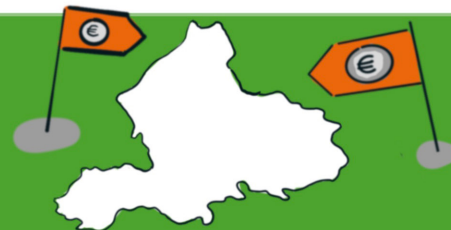
HET GEBRUIK VAN DIEP GRONDWATER VOOR INDUSTRIE

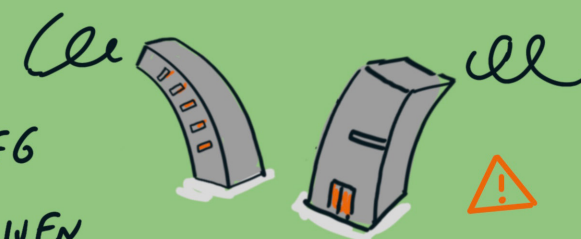
DUITSLAND DAT WEGERT OVERLOOP GEBIEDEN OPEN TE ZETTEN

STUREN OP VESTIGINGS VOORWAARDEN VOOR ECONOMIE

IS ER WEL GENOEG ENERGIE VOOR BEDRIJVEN

ZOEK NAAR LOKALE OPLOSSINGEN IPV 'CHINA'

CIRCULAIRE ECONOMIE KAN OOK ZIJN: MINDER SPULLEN

WERKPLEKKEN MOETEN GOED BEREIKBAAR ZIJN, OOK MET OV

VISIE NODIG OP RECREATIE EN TOERISME

Online bewonersbijeenkomst

19 november 2025

Heeft u vragen over de 7 ruimtelijke keuzes?

Bouwen op hoge droge Veluwe. Hoe is relatie met Natura2000?

Als we nadenken over waar we richting 2100 het beste kunnen bouwen gezien bodem en water, dan zijn hoge gebieden zoals de Veluwe het meest toekomstbestendig. Aan de andere kant beschermen we Natura2000 gebieden vanwege hun kwetsbare natuur. In natuurgevoelige delen van de Veluwe zal woningbouw extra kritisch worden getoetst vanwege de nabijheid van vaak beschermde natuur (zoals Natura 2000 gebied Veluwe).

Energietransitie alleen door windturbines?

Zonne-energie en windenergie zijn op dit moment de belangrijkste technieken voor elektriciteitsopwekking in Gelderland. De provincie kiest voor een diverse energiemix, om het energiesysteem robuust en flexibel te maken. Er wordt niet alleen gekeken naar opwekking, maar ook naar warmte-oplossingen en nieuwe energiedragers zoals waterstof. Ook de mogelijke rol van kernenergie (in de toekomst) wordt onderzocht als onderdeel van de mix.

Hoe wordt gezorgd dat toerisme binnen dorpen beperkt blijft?

Natuur beschermd wordt tegen grootschalige hotels en resorts?

Voor natuurgebieden zijn zones waar intensief toerisme niet toegestaan is en recreatie verspreid wordt om overbelasting te voorkomen. Gebieden binnen het Gelders Natuurnetwerk (GNN) en Natura 2000 zijn extra beschermd: grote toeristische ontwikkelingen mogen daar bijna nooit. De provincie let er daarnaast op dat toerisme niet leidt tot te veel verkeersdruk, verstoring van het dorpse karakter of te grote hotels die niet bij de schaal passen. In plaats van grote resorts stimuleert Gelderland natuurvriendelijke verblijfsplekken, wandelen, fietsen en rustige recreatie en projecten die bijdragen aan natuur en leefbaarheid.

Keuze 2 (sturen op de beschikbaarheid en kwaliteit van zoet grondwater): infiltratie Veluwe ecologisch riskant wegens verandering kwelwater en beekwater. Het is een oud plan.

Waarom weer van stal gehaald? Het staat op gespannen voet met voorzorgprincipe.

Deze opmerking nemen wij mee in de verdere afwegingen die moeten worden gemaakt in de ontwerp omgevingsvisie. De milieueffecten van de omgevingsvisie worden in beeld gebracht via een OER-traject, en meegewogen bij te maken keuzes.

Hoe wordt de omgevingsvisie gehandhaafd, nadat deze is vastgesteld? En waar kan je als bewoner terecht met vragen hierover?

Nadat de omgevingsvisie is vastgesteld, wordt deze vertaald naar onder andere programma's en wordt de omgevingsverordening (met juridisch bindende regels) waar nodig vernieuwd. Dit wordt gemonitord. We passen de omgevingsvisie en omgevingsverordening periodiek aan waar nodig. Als u hier vragen over heeft, kunt u terecht bij het Provincieloket.

Wordt er rekening gehouden met Ruimte voor de rivier 2.0?

Ja, de provincie is aangehaakt bij dit nationale programma.

Veel gemeenten en regio's zijn ook bezig met hun toekomstvisie. Wat wordt leidend?

De gemeentelijke omgevingsvisie is leidend voor de fysieke leefomgeving in een gemeente, maar deze moet altijd passen binnen de omgevingsvisie en regels van provincie en Rijk. De provinciale omgevingsvisie is zelfbindend voor de provincie.

Gestelde vragen aan de deelnemers

Vindt u het een goed idee om in uw omgeving meer water vast te houden, ook als dat betekent dat er minder plek is voor huizen of bedrijven?

Ja, water vasthouden is belangrijk, ook als dat minder ruimte geeft voor huizen of bedrijven

7 stemmen

Nee, ik vind bouwen belangrijker dan water vasthouden

0 stemmen

Weet ik niet/geen mening

2 stemmen

Opmerkingen:

- Het zou mooi zijn als het vasthouden van water gecombineerd kan worden met extra natuur.
- Meer water vasthouden is goed, maar dat wil niet zeggen dat dat betekent dat er minder plek is voor huizen of bedrijven.

Moet de provincie bepalen hoeveel grondwater boeren, bedrijven en anderen mogen oppompen, zodat er ook in de toekomst genoeg schoon water is?

Ja, dat is nodig om genoeg schoon water te houden

5 stemmen

Ja, maar alleen als het niet te streng is

0 stemmen

Nee, boeren en bedrijven moeten zelf kunnen beslissen

2 stemmen

Weet ik niet/geen mening

2 stemmen

Opmerking:

- Drinkwater en natuur zijn prioritair maar waterinfiltratie op Veluwe (bij Nunspeet en Veluwezoom) is riskant. De samenstelling van het grondwater verandert, met gevolgen voor de kwelgebieden (Veluweflanken) en beken en sprengen. Ook bij gebruik van voorgezuiverd water is dat te verwachten. Wateronttrekking Veluwemeer heeft mogelijk ook negatieve invloed. Beter is nadruk op besparing,

onttrekkingsplafonds en als middel rekening houden met waterverbruik industrie (planning) en progressieve tarieven. En zorgvuldige beoordeling grondwateronttrekkingen (bijv. Glindhorst?)

Hoe zorgen we ervoor dat het landelijk gebied leefbaar en mooi blijft, terwijl er steeds meer ruimte nodig is voor wonen, natuur, landbouw en energie?

Door de huidige situatie te beschermen en te behouden wat er nu is

2 stemmen

Door functies zoals wonen, landbouw en natuur slim te combineren

4 stemmen

Door als provincie strenger te zijn op nieuwe functies en deze alleen toe te staan als ze bij het gebied passen, op bestaande erven of lege plekken

4 stemmen

Opmerkingen:

- We moeten oppassen voor verrommeling van het landelijke gebied.
- Waarom ontbreekt circulaire landbouw als toekomstvisie?
- Landbouw hoort bij een mooi landelijk gebied.

Is het een goed idee dat de provincie bepaalt waar het energiesysteem wordt uitgebreid, zodat groeiende gebieden voorrang krijgen?

Ja, dat zorgt voor een beter en betrouwbaarder energiesysteem

6 stemmen

Ja, maar alleen als dit niet ten koste gaat van lokale initiatieven

3 stemmen

Nee, dit moeten bedrijven en gemeenten zelf regelen

1 stem

Opmerkingen:

- Ik vind dit een lastige vraag omdat het een probleem van energietransitie is en de vraag moet zijn of we dat wel willen
- Zoekgebied kerncentrale bij Harderwijk riskant.

Zowel voor bewoners als voor natuur van N2000-randmeren (Gelderland/Flevoland). Koelwateronttrekking randmeren en opwarming ongewenst.

- Zoekgebied grote energievragers bij o.m. Nijkerk. Nijkerk is daarvoor o.i. niet geschikt, gezien de kwetsbaarheid van de polder Arkemheen. Zelfs Zeewolde, met veel opwekking van windenergie, heeft het datacenter niet geaccepteerd. Kop van de Veluwe ook kwetsbaar gebied.

Hoe kan de provincie volgens u het beste de bereikbaarheid van dorpen en steden verbeteren?

- Meer inzetten op goed openbaar vervoer, uitbreiding spoornet. Meer snelfietsroutes.
- “Snelle fietsroutes (fietsssnelweg) Rondwegen”
- Door natuurgebieden goed met elkaar te verbinden via veilige fiets- en wandelpaden. Denk hierbij aan de Loenermark en Park de Hoge Veluwe e.d.
- Nadruk op fietspaden en openbaar vervoer, incl. Buurtbus
- Beter en goedkoper OV
- Directe fietsroutes
- Er zou geïnvesteerd moeten worden in het OV, fietsroutes zijn belangrijk en een luwe binnenstad is leuk maar het moet geen autootje pesten worden. Auto's blijven belangrijk
- Bestaande wegen upgraden met voorzieningen voor fauna erbij
- Verzwaring infrastructuur bij Nijkerk ligt moeilijk, gezien de doorsnijding van polder Arkemheen en de randmeren (beide Natura 2000)

Vindt u dat de provincie ruimte moet maken voor economische activiteiten, zodat de economie in Gelderland kan blijven groeien?

Ja, economische activiteiten hebben ruimte nodig om te groeien

2 stemmen

Ja, maar alleen als het niet ten koste gaat van natuur en woongebieden

6 stemmen

Nee, er is al genoeg ruimte voor economische activiteiten

2 stemmen

Opmerking:

- Beter compact bouwen op goed bereikbare plekken, dan ten koste van veel ruimte en natuur.

Moet provincie Gelderland wonen prioriteit geven, ook als dit minder groen en grotere reisafstanden betekent?

Ja, voldoende woningen realiseren heeft prioriteit
4 stemmen

Nee, het moet in één keer goed geregeld worden, met voldoende woningen in een aantrekkelijke woonomgeving

6 stemmen

Nee, er zijn in Gelderland al voldoende woningen

0 stemmen

Weet ik niet/geen mening

0 stemmen

Opmerking:

- Ja maar hoezo betekent meer woningen meteen ook grotere reisafstanden?

Wilt u de provincie nog een boodschap meegeven?

Reacties over de bijeenkomst:

- Mentimeten kost wel veel tijd.
- Volgende keer graag ruimte voor een gesprek
- Geen multiple choice. In de vragen zitten meerdere elementen, je moet op al die elementen apart kunnen reageren

Inhoudelijke reacties:

- Wees vooral zuinig op de natuur, versterk waar mogelijk.
- Geen windturbines. Deze techniek is achterhaald. Zet in op SMR's bijvoorbeeld op het terrein van de oude kerncentrale Dodewaard (SMR's zijn kleine modulaire kernreactoren). Een SMR heeft minimaal ruimtebeslag. Ook minimaal koelwater noodzakelijk
- Kerncentrale Harderwijk ongewenst. Risico voor mensen en voor Natura2000 randmeren, mede door koelwater.
- Goede samenwerking en aansluiting bij de omgevingsvisie van gemeenten en/of landelijk beleid
- Natuur meer gewicht dan economie omdat natuur goed is voor het welzijn van de bewoners.
- Ik mis vragen over het belang van behoud van karakteristieke landschappen en cultuurhistorie
- Als wonen en energie en water al lang een probleem is, lijkt mij dat de provincie hier al lang actie op heeft genomen
- We moeten terug naar milieubeleid en weg van klimaatbeleid in de zin van we kunnen klimaatverandering niet tegengaan, maar wel adaptatie en dat zoveel mogelijk op een verantwoorde manier: groen en water

- De landbouwvisie vereist meer aandacht. Juist de huidige discussie in het nieuwe kabinet geeft kansen.
- Het waterbeleid blijft onduidelijk. Hoe blijf je voldoen aan de (drink)waterbehoefte zonder de grondwatervoorraad aan te tasten?
- Het "huidige" kabinet (= D66?) baart mij zorgen omdat ze boeren willen reduceren. Dat is destructief beleid.
- Hoe combineer je "water vasthouden" met de wens om droge voeten en vroeg in het jaar berijdbaar land?
- In de waarden en sturende principes staat niets over natuur. En dat in Gelderland, de groenste provincie van Nederland
- Bereikbaarheid kazernes Zeewolde zal grote druk op Vallei geven, i.h.b. Nijkerk en Putten
- In de Kadernota wordt natuur niet genoemd, alleen 'vitaal landelijk gebied'. Of dat laatste natuur van cultuurlandschappen en natuurgebieden mede omvat, is niet duidelijk.

“ De landbouwvisie vereist meer aandacht. Juist de huidige discussie in het nieuwe kabinet geeft kansen.”

online bewonersbijeenkomst

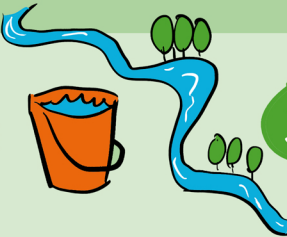
MEEPRATEN OVER DE OMGEVINGSVISIE

7 ruimtelijke keuzes

nog niet vastgesteld

1

sturen op vasthouden van water

3

richting geven aan opgaven landelijk gebied

5

sturen op bereikbaarheid van defensie, goederenstromen en verstedelijking

7

richting geven aan aantrekkelijke woonomgeving

2

sturen op beschikbaarheid en kwaliteit zoet grondwater

4

sturen op toekomstig energiesysteem

6

sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie

omgevingsvisie wordt vertaald...

omgevingsvisie

in concrete uitwerkingen

aan elke vraag zitten zoveel aspecten...

de complexiteit van de omgevingsvisie

bereikbaarheid

beter OV

snel fietsroutes

veilig fietsen en wandelen in natuur

geen autootje persten...

goede wegen!

fauna passages!

bouwen

hoog en droog

natura 2000

natuur is belangrijk!

voor ieders welzijn

natuur

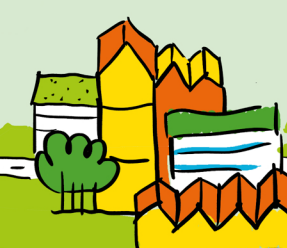
is ook een ruimtelijke keuze!

vitale landbouw!

mooi en leefbaar landelijk gebied

voorkomen verrommeling

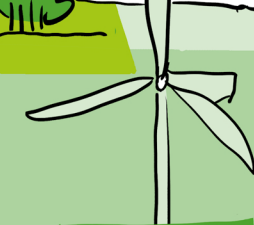

cultuur-historie!

compact en bereikbaar

wonen en economie

energie

niet alleen windmolens

ook kleine kerncentrales

geen kernenergie in Harderwijk

valt mee hoor!

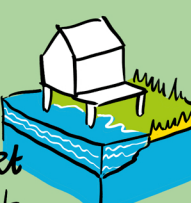

vasthouden is belangrijk

water

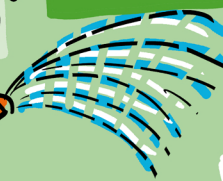
combineren met natuur!

en hoeft natuurlijk niet te leiden tot minder huizen

maar eh... kunnen boeren wel zelf bepalen of ze sproeien?

grondwater

blijft er voldoende drinkwater beschikbaar?

Verslag bijeenkomst Kinderburgermeesters

Op 31 oktober 2025 kwamen 18 Gelderse kinderburgemeesters en loco-kinderburgemeesters opnieuw bijeen in het Huis der Provincie om mee te praten over de vernieuwing van de Omgevingsvisie.

De kinderen (10-11 jaar oud) kwamen uit de gemeenten Aalten, Brummen, Bronckhorst, Buren, Doetinchem, Duiven, Elburg, Lingewaard, Montferland, Overbetuwe, Renkum, Rozendaal, Scherpenzeel, Wageningen en Winterswijk. Tijdens de eerste bijeenkomst op 10 juli 2024 zijn ideeën verzameld en eerste plannen opgesteld. Nu wilden we toetsen:

Zijn de plannen begrijpelijk?

Wat vinden de kinderen van de keuzes?

Welke oplossingen zien zij zelf voor de toekomst van Gelderland in 2050?

Dirk Vreugdenhil opende de bijeenkomst met de vraag: “Willen jullie mij helpen om een plan voor de toekomst te maken, voor 2050, waar jullie gelukkig van worden?”

Bespreken van stellingen

De kinderburgemeesters gingen in gesprek over verschillende stellingen:

Stelling 1: In steden moeten fiets en openbaar vervoer belangrijker worden dan de auto

Alle kinderen waren het hiermee eens.

- Redenen: beter voor het milieu, gezonder, minder drukte.
- Kanttekening: auto blijft nodig voor mensen in kleine dorpen, waar OV minder beschikbaar is.
- Conclusie: sterke voorkeur voor OV en fiets boven auto, maar met oog voor bereikbaarheid van het platteland.

Stelling 2: Bedrijven en boeren mogen alleen water gebruiken als er genoeg overblijft voor drinkwater, particulier gebruik en de natuur

Bijna iedereen vindt dit belangrijk, maar ziet ook dilemma's:

- Zonder water voor boeren geen voedselproductie.
- Drinkwater is essentieel voor iedereen.

Ideeën:

- Water opslaan in de winter voor droge zomers.

- Gewassen kiezen die beter tegen droogte kunnen.
- Ruimte voor natuur en biodiversiteit vergroten door landbouwgrond te beperken.
- Afspraken maken zodat inwoners genoeg water hebben én biodiversiteit behouden blijft.
- Voorbeeld: “Als ik Dirk was, zou ik proberen om drinkwater bij te maken en goed te verdelen zodat iedereen een beetje krijgt.”

Stelling 3: Bedrijven moeten zelf energie opwekken

De meningen zijn verdeeld.

Argumenten vóór:

- Bedrijven die veel energie gebruiken moeten zelf opwekken.
- Provincie kan helpen met subsidies en investeringen (bijv. zonnepanelen).

Argumenten tegen:

- Afhankelijkheid van zon en wind.
- Hoge kosten voor kleine bedrijven.

Ideeën:

- Energie centraal opslaan en verdelen.
- “Eerst bedrijven helpen opstarten, later verplicht zelf opwekken.”

Keuzes bij ruimtelijke vraagstukken

De kinderen maakten keuzes bij concrete dilemma's:

Als boeren stoppen mag de grond worden gebruikt voor nieuwe boeren of voor wonen

4 stemmen voor woningen, 5 voor combinatie, rest voor nieuwe boeren.

- Redenen: woningtekort, maar ook behoud van landbouwgrond.

Ruimte geven aan rivieren waarbij weilanden kunnen onderlopen, of investeren in steeds hogere dijken?

5 stemmen voor weilanden laten overstromen, rest voor hogere dijken.

- Argumenten: dijken zijn duur, weilanden drogen vanzelf weer op, geld beter besteden aan natuur en woningen.

Zoveel mogelijk woningen bouwen of iets minder woningen met meer groen?

Voorkeur voor combinatie: compact bouwen én groen behouden.

- Ideeën: kleine huizen, woonboten, woningen stapelen, prefab bouwen
- Opmerking: "Groen is belangrijk, want bomen zorgen dat we langer kunnen leven."

Presentaties van drie groepen

De kinderen maakten een presentatie van hun toekomstbeeld van Gelderland in 2050, gebaseerd op de 3 ontwikkelingen uit de Kadernota.

Groep 1 – Sterke steden, dorpen en regio's

- Behoud van biodiversiteit en natuur.
- Groene energie (zon, wind, water).
- Betaalbare en duurzame woningen.

Groep 2 – Vitaal landelijk gebied

- Minder landbouwgrond, efficiënter gebruik.
- Hogere dijken tegen hoogwater.
- Meer natuur en ruimte voor wilde dieren.
- Bouwen in de hoogte, zonnepanelen op daken.

Groep 3 – Toekomstbestendige economie en netwerken

- Duurzame bedrijven en recycling.
- Gratis OV voor kinderen tot 18 jaar.
- Veilige wegen voor fietsers en voetgangers.
- Goedkopere zonnepanelen voor iedereen.

Bekijk hier een impressie van de bijeenkomst!

Scan de QR-code of klik op de [link](#)

In gesprek met partners uit regio Foodvalley

27 oktober 2025 - In de tweede serie van participatiebijeenkomsten voor de nieuwe Gelderse omgevingsvisie spreken we maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen, bedrijven, belangenverenigingen en medeoverheden, zoals gemeenten en waterschappen.

De eerste bijeenkomst is in de regio Foodvalley en wordt afgetrapt met een korte terugblik op het proces tot nu toe. In de Kadernota voor de nieuwe omgevingsvisie zijn belangrijke ontwikkelingen, sturende principes en waarden benoemd. Ook is gekeken naar het omgevingseffectrapport én naar wat er al ligt op ruimtelijk gebied, bijvoorbeeld bij gemeenten en in de regio. Uit al deze input zijn zeven ruimtelijke keuzes afgeleid die nog niet definitief zijn en in deze partnerbijeenkomsten worden getoetst:

- 1) Sturen op het vasthouden van water
- 2) Sturen op de beschikbaarheid en kwaliteit van zoet grondwater
- 3) Richting geven aan opgaven in het landelijk gebied
- 4) Sturen op een toekomstbestendig energiesysteem
- 5) Sturen op bereikbaarheid van defensie, goederenstromen en verstedelijking
- 6) Sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie
- 7) Richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving

Nieuwe keuzes

Op de vraag waarom deze zeven thema's 'keuzes' worden genoemd, luidt het antwoord dat het gaat om een keuze die binnen deze thema's moet worden gemaakt. Voor deze zeven thema's gaat de provincie andere of nieuwe keuzes maken in de omgevingsvisie. Natuur, klimaat en milieu worden hierin niet expliciet genoemd, omdat deze onderwerpen sowieso al aan bod komen in de nieuwe omgevingsvisie en grotendeels al geborgd zijn in bestaand beleid. Het doel van deze bijeenkomst is om te toetsen of de ruimtelijke keuzes

duidelijk, volledig en bruikbaar zijn voor de toekomst van Gelderland. En om te bespreken wat nodig is om deze keuzes verder uit te werken.

In gesprek

Aan de hand van een stemming via Mentimeter wordt bepaald over welke drie ruimtelijke keuzes de partners vandaag met elkaar in gesprek willen gaan. Dat zijn: richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving, richting geven aan opgaven in het landelijk gebied en sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie. Als belangrijke aandachtspunten voor dit gesprek noemen de deelnemers onder andere: integraliteit, veiligheid, gezondheid, betaalbaarheid, wonen, circulaire economie, ruimte voor economie, recreatie en water. Vragen die tijdens de gesprekken centraal staan, zijn: wat is de impact van de ruimtelijke keuze voor deze regio, wat verwacht je van de provincie rond dit onderwerp en wat verwacht je van de regio zelf rond dit onderwerp?

Richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Eerst inbreiden, dan uitbreiden: er is nog veel ruimte in bestaande steden in deze regio, dus kijk eerst hoe je binnen die steden meer woningen kunt realiseren, bijvoorbeeld door het splitsen van bestaande woningen. En ga pas daarna kijken naar nieuwe plekken voor woningbouw.
- Laaggelegen gebieden zijn te nat. We kunnen dus beter hoog bouwen. Het probleem is alleen dat veel hoger gelegen gebieden natuurgebieden zijn, zoals de Veluwe, de Utrechtse Heuvelrug en het Rijk van Nijmegen.
- Overweeg een tussenoplossing: plaats in nat gebied houten huizen die een jaar of vijftig meegaan. Een aandachtspunt is dat circulaire bouwmaterialen ook (tijdelijke) ruimte nodig hebben.
- Een zorg in deze regio is dat de dorpen aan elkaar groeien en dat groene gebieden tegelijkertijd te versnipperd raken. Groen en “blauw” moeten meegroeien vanwege ruimte die nodig is voor o.a. recreatie en klimaatadaptatie. Hiervoor moeten grote gebieden worden aangewezen in de omgevingsvisie. Ook verbindingen tussen groen en water zijn belangrijk. Behoud een groene wig tussen steden en dorpen, zoals Wageningen, Ede en Bennekom.
- Zorg voor duurzame mobiliteit en goede ov-verbindingen en bouw zoveel mogelijk rondom stations. Het OV moet meegroeien, bijvoorbeeld ook de bus vanaf station Ede naar de Wageningen Universiteit.
- Zorg voor sociale cohesie en een leefbare woonomgeving met een mix van bewoners.

Rol van de provincie

- Voor gemeenten kan het lastig zijn om in gesprekken met ontwikkelaars op te komen voor maatschappelijke belangen, zoals leefbaarheid en duurzaamheid (zoals circulaire bouw en betaalbare woningbouw). De provincie kan hierbij een rol spelen, door maatschappelijke kosten en baten in beeld te brengen.
- Partners hebben de indruk dat niet alle zoekgebieden op de kaart staan. Kan de provincie dit inzichtelijk maken?
- Voor sommige locaties is het onduidelijk waarvoor gekozen wordt. Wat doen we bijvoorbeeld met het Binnenveld?

Rol van de partners

- Gemeenten bedenken lokaal de invulling en maken afspraken met de markt/ontwikkelaars.
- Partners zoals waterschappen, omgevingsdiensten en de veiligheidsregio willen graag in een vroeg stadium meedenken (zelfs nog voordat er naar de omgevingstafel wordt gegaan).

“Partners zoals waterschappen, omgevingsdiensten en de veiligheidsregio willen graag in een vroeg stadium meedenken”

partnerbijeenkomst

Richting geven aan opgaven in het landelijk gebied

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Een goede balans tussen landbouw, natuur en water of het combineren van functies is een mooie ambitie, maar biedt nog weinig richting of houvast. De omgevingsvisie kan explicieter over welke functies wel en niet bijdragen aan die balans. Is er nog ruimte voor intensieve veeteelt? En wat verstaan we onder functiemenging? Met name in het stedelijke uitloopgebied, waar geen directe “motor” is voor de ontwikkeling (zoals woningbouw of economie) is het belangrijk om te benoemen welke (soms zachtere) functies je wenst, zodat hier ook ruimte voor blijft.
- Vergeet in het landelijke gebied andere functies niet, zoals economie (m.n. bedrijfslocaties in het landelijk gebied) en recreatie op de kaart. De zoekgebieden voor bedrijventerreinen zijn bijvoorbeeld niet meegenomen op de keuzekaart voor het landelijk gebied.
- Kijk ook naar de gebiedsprocessen in de regio en geef de goede ideeën daaruit een plek in de omgevingsvisie.
- Water vasthouden legt een grote claim op de ruimte.
- Neem ook veiligheid mee in de afwegingen rondom ruimtelijke ontwikkelingen. Bouw bijvoorbeeld niet in gebieden die gevoelig zijn voor natuurbranden.

Rol van de provincie

- Geef als provincie richting, inspireer en bemiddel als gemeenten onderling in hun planvorming er niet uitkomen.
- Kijk over provinciegrenzen heen en overleg bijvoorbeeld met provincie Utrecht, om te voorkomen dat er versnipperd beleid ontstaat.

Rol van de regio

- Betrek bewoners, bedrijven en zeker partners zoals waterschappen, rondom de regio overstijgende thema's zoals water. Zoek naar de raakvlakken/overlap met de omgevingsvisie en -plannen van het waterschap en de gemeentes.

Sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Maak inzichtelijk welke type bedrijvigheid je in een bepaald gebied wil en waarom en wat je daarvoor nodig hebt.
- Welke ruimte is er in de omgevingsvisie voor de uitbreiding van bedrijventerreinen richting 2050, bijvoorbeeld in Scherpenzeel?
- Denk ook aan de veiligheid als het gaat om (zware) industrie rondom woonkernen.
- Gebruik het Binnenveld en het gebied rondom de WUR voor innovatie, scale-ups, eiwittransitie en natuur & recreatie. Het Binnenveld wordt ook genoemd bij andere ruimtelijke keuzes, dus hoe ga je prioriteren?
- Maak grote zoekzones explicieter en check deze ook met andere ruimtelijke aspecten, zoals water, bodem en natuur.
- Houd bij nieuwe economische activiteiten ook rekening met water, bodem en natuur.
- Specifieke agrarische bedrijven behoeven specifieke aandacht. We zien steeds meer (boom)kwekerijen opkomen in de regio FoodValley. Dit heeft grote consequenties wat betreft het gebruik van herbiciden en insecticiden. Ook heeft het een groot effect op de ruimtelijke invulling.

Rol van de provincie

- Het is belangrijk dat de provincie flexibel is, zodat er ruimte is voor tijdelijke oplossingen en bedrijven de vrijheid hebben om zich in de regio te vestigen.
- De provincie moet niet sturen maar faciliteren, om zo ruimte te geven aan innovatieve bedrijven.
- Wijs als provincie plekken aan voor de ontwikkeling van de circulaire economie.
- Graag in de omgevingsvisie beter definiëren wat agrarisch gebied betekent, wat wel en wat niet kan/mag worden geteeld. En ook gebieden aan te wijzen waar dit soort activiteiten wel is geoorloofd.

Rol van de regio

- Laat de regio zelf een gewenst economisch profiel opstellen.

Nabranders

De deelnemers mogen na afloop op een briefje schrijven wat ze de provincie nog willen meegeven. Dat levert de volgende tips, tops en vragen op:

Inhoud

- Doe een botsproef tussen de zeven keuzes en prioriteer bij overlappende zoekgebieden.
- Maak scherper hoe de zeven keuzes in het totale verhaal van de omgevingsvisie passen.
- Maak inzichtelijk waar de schuurpunten/conflicten ontstaan: hoe voorkom je dat economie en verstedelijking andere belangen verdringen?
- Maak scherp wat je bedoelt met 'robuust watersysteem'.
- Besteed meer aandacht aan water vasthouden, actief infiltreren, het veiligstellen van drinkwater en de waterkwaliteit/Kaderrichtlijn Water.
- Maak expliciet wat je verstaat onder 'zomaar' verdwijnen van landbouwgronden en hoe je hierop richting gaat geven.
- Maak explicieter: Welke criteria hebben jullie gehanteerd bij het bepalen van de zeven keuzes en bij de zoekzones voor woningbouw?

- Neem (fysieke) veiligheid mee in het bepalen van de zoekzones. De Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden denkt graag al in een vroeg stadium mee.
- Kunnen jullie inzichtelijk maken welke no-go's er in de keuzes/kaarten zitten? Wat is hard? Wat zijn wensen? Hierbij moet op punten een afweging/prioritering worden gemaakt in de keuzes.
- Neem in de omgevingsvisie ook het thema 'grondstoffen' expliciet op. Iedereen heeft het nu nog over energie, maar grondstoffen gaat het volgende thema worden. Het vormt de basis voor de circulaire economie en reststromen wil je zo totaal mogelijk hergebruiken.
- Check de kaarten met de verstedelijkingsstrategie. De Klomp mist bijvoorbeeld op alle kaarten.

Proces en samenwerking

- Deel de concept omgevingsvisie ter beoordeling met de partners/deelnemers, zodat zij advies kunnen geven en kunnen meedenken. Dit voorkomt misschien een zienswijze.
- De stap tussen deze participatiebijeenkomst en het ter inzage leggen van de ontwerpvisie is te groot.
- Maak in de omgevingsvisie een link naar de Utrechtse omgevingsvisie. Dit is vooral voor de regio Foodvalley belangrijk.

In gesprek met partners uit de regio's EHPZ en Kop van de Veluwe

30 oktober 2025 - In de tweede serie van participatiebijeenkomsten voor de nieuwe Gelderse omgevingsvisie spreken we maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen, bedrijven, belangenverenigingen en medeoverheden, zoals gemeenten en waterschappen.

De tweede bijeenkomst is met partners uit de regio's EHPZ en Kop van de Veluwe en wordt afgetrapt met een korte terugblik op het proces tot nu toe. In de Kadernota voor de nieuwe omgevingsvisie zijn belangrijke ontwikkelingen, sturende principes en waarden benoemd. Ook is gekeken naar het omgevingseffectrapport én naar wat er al ligt op ruimtelijk gebied, bijvoorbeeld bij gemeenten en in de regio. Uit al deze input zijn zeven ruimtelijke keuzes afgeleid die nog niet definitief zijn en in deze partnerbijeenkomsten worden getoetst:

- 1) Sturen op het vasthouden van water
- 2) Sturen op de beschikbaarheid en kwaliteit van zoet grondwater
- 3) Richting geven aan opgaven in het landelijk gebied
- 4) Sturen op een toekomstbestendig energiesysteem
- 5) Sturen op bereikbaarheid van defensie, goederenstromen en verstedelijking
- 6) Sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie
- 7) Richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving

Het doel van deze bijeenkomst is om te toetsen of de ruimtelijke keuzes duidelijk, volledig en bruikbaar zijn voor de toekomst van Gelderland. En om te bespreken wat nodig is om deze keuzes verder uit te werken.

Wat is toekomstbestendigheid?

In de inleiding valt het woord 'toekomstbestendigheid' een paar keer. Maar als we het hebben over een toekomstbestendig energiesysteem, wat wordt dan bedoeld met toekomstbestendig? Een

van de deelnemers uit de zaal geeft aan dat je toekomstbestendig nader zult moeten duiden als je het echt als toetsingscriterium wilt gebruiken. Een goed punt, vindt iedereen.

In gesprek

Aan de hand van een stemming via Mentimeter wordt bepaald over welke vier ruimtelijke keuzes de partners vandaag met elkaar in gesprek willen gaan. Dat zijn: richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving, sturen op bereikbaarheid van defensie, goederenstromen en verstedelijking, richting geven aan opgaven in het landelijk gebied en sturen op een toekomstbestendig energiesysteem. Als belangrijke aandachtspunten voor dit gesprek noemen de deelnemers onder andere: samenhang tussen keuzes, integraliteit en een gezonde leefomgeving. Vragen die tijdens de gesprekken centraal staan, zijn: wat is de impact van de ruimtelijke keuze voor deze regio, wat verwacht je van de provincie rond dit onderwerp en wat verwacht je van de regio zelf rond dit onderwerp?

Richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving

Wat is de impact van de ruimtelijke keuze voor deze regio's?

- Het is belangrijk om integraal te kijken naar waar het beste gebouwd kan worden, zoals vanuit bodem en water, leefbaarheid en mobiliteit. Maak echte keuzes over waar dit kan, zoals op hooggelegen plekken en bij de flanken van de Veluwe.
- Kies voor actieve mobiliteit en combineer functies, zodat mensen niet altijd hun auto nodig hebben. Houdt bij bouwen nabij stations voldoende rekening met negatieve effecten op de gezonde leefomgeving, zoals overlast door treinverkeer.
- In deze regio's speelt de complexiteit van woningbouw nabij Natura 2000-gebied. Woningen mogen er alleen onder hele strikte voorwaarden gebouwd worden, zoals bijvoorbeeld in de gemeente Oldebroek. Als bijvoorbeeld gekozen wordt voor een duurzame en autovrije wijk, dan is het de vraag of dat bij de huidige doelgroep past die er nu naar een woning zoekt. Het gedrag van de mensen is hier nog niet op aangepast. En als er een andere doelgroep naar het dorp komt, is dat dan erg?
- Gezien de vergrijzing is het belangrijk rekening te houden met de behoeften van ouderen, zoals voorzieningen in de buurt, een schaduwrijke omgeving, et cetera.
- De ruimte om te recreëren zou mee moeten groeien met het inwonertal. Daarnaast zorgt de verwachte groei van het aantal vakantiegangers in Nederland voor nog meer recreatiedruk op de Veluwe.

Wat verwacht je van de provincie rond dit onderwerp?

- Geef aan onder welke voorwaarden er wél gebouwd kan worden.
- Wijs gebieden aan waar de natuur gecompenseerd kan worden.
- Investeer meer in openbaar vervoer en fietssnelwegen.
- Koester de natuur, het groen en de beken
- Wees duidelijk over taal: wat betekent een begrip als leefbaarheid?

Wat verwacht je van de regio zelf rond dit onderwerp?

- Gemeenten geven aan graag met de provincie en in regioverband in gesprek te willen over de uitbreidingslocaties
- Lokaal de invulling verzorgen van uitbreiding, om de eigenheid van gemeenten te kunnen behouden.

Sturen op bereikbaarheid van defensie, goederenstromen en verstedelijking

Wat is de impact van de ruimtelijke keuze voor deze regio's?

- Uitbreidingen van defensie leggen mogelijk druk op de North Sea-Baltic Corridor. Er moet goed gekeken worden hoe groot die druk zal zijn.
- De ontwikkeling van een railterminal bij Zwolle of 't Harde zal een groeiende vraag naar logistiek met zich meebrengen. Dat betekent dat goed gekeken moet worden hoe die extra economische activiteit een plek kan krijgen.
- Vervoer per fiets mag een prominentere plek krijgen, uitgaande van het STOMP-principe om meer duurzame vormen van mobiliteit prioriteit te geven.
- Als de noord-zuid verbinding groeit zal er naar de infrastructuur gekeken moet worden, want deze is er nu niet op gebouwd.
- Er moet een goede visie komen op het onderliggende wegennet en sluiproutes. Als je de provinciale weg tussen Epe en 't Harde afsluit, betekent dat voor veel mensen een eind omrijden.
- Vergeet ook niet de mogelijkheden van riviertransport. De IJssel wordt bijvoorbeeld nog maar weinig bevaren door de vrachtvaart.

Wat verwacht je van de provincie rond dit onderwerp?

- Stelduidelijke kaders voor waargebouwd mag worden, zowel voor woningbouw als bedrijventerreinen.
- Verbeter OV-knooppunten en bouw op goed bereikbare plekken met het OV.
- Kijk goed in samenhang naar opgaven rond bereikbaarheid, logistiek en defensie.
- Werk meer samen met de provincie Flevoland, zowel bestuurlijk als inhoudelijk.

Wat verwacht je van de regio zelf rond dit onderwerp?

- Op basis van de identiteit van de regio input geven voor de omgevingsvisie. Voor de regio EHPZ zal het bijvoorbeeld belangrijker zijn het voorzieningenniveau op peil te houden, dan om een grote schaa sprong te maken.
- Goed kijken naar de uitdagingen van schaarse ruimte rond Harderwijk. Als schakel tussen Oost- en West-Nederland ligt er veel druk op die omgeving.

Richting geven aan opgaven in het landelijk gebied

Wat is de impact van de ruimtelijke keuze voor deze regio's?

- Er zijn twee smalle zones in het landelijk gebied met een drukte aan functies.
- De dorpen die op een lijn liggen in de regio zouden mogelijk aan elkaar kunnen gaan groeien waardoor de gebieden meer van elkaar gescheiden raken.
- Volgens een overzichtskaart is voor een groot deel van het landelijk gebied in deze regio's de invulling nog 'nader te bepalen'. Wat betekent dat?
- Kijk hoe de positieve landbouwaspecten kunnen worden behouden en in beleid kunnen terugkomen.
- Heb aandacht voor het cultuurlandschap, niet alleen voor de functie.
- Wees waterbodem sturend, zodat natuurlijke watersystemen herstellen.

Wat verwacht je van de provincie rond dit onderwerp?

- Stuur op hoofdlijnen en laat de regio's verder aan zet.
- Er is functieverandering nodig, maar geef een duidelijk overzicht waar dat wenselijk is en wat wel behouden kan blijven.
- Pak in de gebieden waar het écht belangrijk is de regio.
- Zorg voor een raamwerk, stuur op indeling; groen, bouwen en verbindingen.

Wat verwacht je van de regio zelf rond dit onderwerp?

- Vanuit gemeenten goed samenwerken.
- Er draaien al gebiedsprocessen. De IJsselvallei is bijvoorbeeld al gestart vanuit de keuze voor een combinatie van recreatie, landbouw en natuur.
- De partners in de regio willen ook zelf graag een visie neerleggen, zodat het niet te reactief wordt.
- De regio kent het gebied het beste, dus zorg dat deze ook inhoudelijk altijd goed betrokken blijft.

“Vergeet ook niet de mogelijkheden van riviertransport. De IJssel wordt bijvoorbeeld nog maar weinig bevaren door de vrachtvaart”

partnerbijeenkomst

Sturen op een toekomstbestendig energiesysteem

Wat is de impact van de ruimtelijke keuze voor deze regio's?

- Volgens een overzichtskaart vallen EHPZ en Kop van de Veluwe buiten de energie-intensieve zone. Wat betekent dat voor ons toekomstige vestigingsklimaat en onze economische groei? En wat betekent dat voor Harderwijk als verbinding richting het noorden en oosten?
- Er lijken weinig opties voor decentrale energiesystemen in deze regio. Hierdoor zou je het risico kunnen lopen als regio 'op slot' te gaan. Zou er meer geïnvesteerd moeten worden om zelf energie op te wekken?

Wat verwacht je van de provincie rond dit onderwerp?

- Geef meer inzicht in de consequenties, wat betekenen de keuzes voor het economische profiel van de regio?
- Maak expliciet waarom deze keuzes gemaakt zijn, beargumenteer de keuzes.
- Maak inzichtelijk hoe de gebieden buiten de energie-intensieve zone niet op slot raken, hoe ook daar aan de energiebehoefte kan worden voldaan.

Wat verwacht je van de regio zelf rond dit onderwerp?

- Trek als regio's samen op, werk samen aan perspectief.
- Kom als regio zelf ook met een duidelijke visie; EHPZ heeft al een brede toekomstvisie geschetst, een mooi aanknopingspunt voor gesprek met partners zoals de provincie en de Kop van de Veluwe.

Nabranders

De deelnemers mogen na afloop op een briefje schrijven wat ze de provincie nog willen meegeven. Dat levert de volgende tips, tops en vragen op:

- Geef aandacht aan de aanpak van knooppunt Hoevelaken.
- Zorg voor goede bereikbaarheid van het onderliggende wegennet.
- Kijk goed welk effect de uitbreiding van Defensie op het wegennet heeft (A28 en N-wegen).
- Kijk ook naar waterkwaliteit. Dit onderwerp ontbreekt nog als effect van de keuzes. Het standpunt van het waterschap: keuzes mogen niet leiden tot achteruitgang. Dat standpunt zien we graag terug in de Provinciale Omgevingsvisie.
- Heb aandacht voor de groenblauwe netwerken als ruimtelijk kader voor de zeven keuzes.
- Lees de Economische Monitor van de Kop van de Veluwe.

In gesprek met partners uit Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen

6 november 2025 - In de tweede serie van participatiebijeenkomsten voor de nieuwe Gelderse omgevingsvisie spreken we maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen, bedrijven, belangenverenigingen en medeoverheden, zoals gemeenten en waterschappen.

Deze bijeenkomst is met partners uit de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen (GMR) en wordt afgetrapt met een korte terugblik op het proces tot nu toe. In de Kadernota voor de nieuwe omgevingsvisie zijn belangrijke ontwikkelingen, sturende principes en waarden benoemd. Ook is gekeken naar het omgevingseffectrapport én naar wat er al ligt op ruimtelijk gebied, bijvoorbeeld bij gemeenten en in de regio. Uit al deze input zijn zeven ruimtelijke keuzes afgeleid die nog niet definitief zijn en in deze partnerbijeenkomsten worden getoetst:

- 1) Sturen op het vasthouden van water
- 2) Sturen op de beschikbaarheid en kwaliteit van zoet grondwater
- 3) Richting geven aan opgaven in het landelijk gebied
- 4) Sturen op een toekomstbestendig energiesysteem
- 5) Sturen op bereikbaarheid van defensie, goederenstromen en verstedelijking
- 6) Sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie
- 7) Richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving

Het doel van deze bijeenkomst is om te toetsen of de ruimtelijke keuzes duidelijk, volledig en bruikbaar zijn voor de toekomst van Gelderland. En om te bespreken wat nodig is om deze keuzes verder uit te werken.

Vragen en opmerkingen

Is de toelichting over de omgevingsvisie helder? Op vragen en opmerkingen over de inleiding en toegezonden stukken volgt eerst nog wat nadere verduidelijking:

- De zeven ruimtelijke keuzes komen voort uit verschillende opgaven en prognoses, zoals deels is terug te lezen in de Kadernota. Ze zijn ook bepaald met behulp van scenario's. Zo werd duidelijk waar de grote uitdagingen liggen. Hoe ga je bijvoorbeeld om met de groeiende ruimtebehoefte voor water en wonen; kies je vooral voor bouwen in droge gebieden of kijk je juist naar mogelijkheden van klimaatbestendig bouwen in natte gebieden?
- Voor andere ruimtelijke keuzes geldt dat de provincie de lijn uit de huidige omgevingsvisie voortzet. Dit geldt bijvoorbeeld voor onderwerpen als natuur en gezonde en betaalbare voeding. Deze zijn hierdoor ook niet direct zichtbaar in de gepresenteerde keuzes die we vandaag bespreken, maar voor die thema's is wel degelijk aandacht. Inbreng op die thema's is ook welkom.
- In de omgevingsvisie komt een vitaal en leefbaar platteland aan de orde. Dat zijn mooie woorden, maar hoe geef je daar vervolgens vorm aan? Dat is precies waar de provincie het deze bijeenkomst over wil hebben: wat is belangrijk voor de regio, wat is haalbaar en wat kunnen provincie en regio hiervoor betekenen?

In gesprek

Aan de hand van een stemming via Mentimeter wordt bepaald over welke ruimtelijke keuzes de partners vandaag met elkaar in gesprek willen gaan. Dat zijn: richting geven aan opgaven in het landelijk gebied, richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving, sturen op het vasthouden van water, sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie en sturen op de beschikbaarheid en kwaliteit van zoet grondwater. Voor de discussies in deelgroepen worden de twee wateronderwerpen samengenomen. Vragen die tijdens de gesprekken centraal staan, zijn: wat is de impact van de ruimtelijke keuze voor deze regio, wat verwacht je van de provincie rond dit onderwerp en wat verwacht je van de regio zelf rond dit onderwerp?

Richting geven aan opgaven in het landelijk gebied

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Meer stad betekent ook de behoefte aan meer groen. Is er oog voor behoud van landelijk gebied of gaan steden aan elkaar vast groeien?
- Duid bij groene gebieden wat de beoogde functie is: landbouw, natuur of recreatie. Soms kun je functies combineren, maar zorg dat je ook plekken behoudt met één functie!
- Kijk naar mogelijkheden voor recreatie. Een mooi voorbeeld is de Ooijpolder: na landschapsherstel biedt dit gebied een fijne plek voor mensen uit de stad om eropuit te gaan. Een aantrekkelijk landelijk gebied kan bijdragen aan recreatie. Het gebied tussen Heumen en Overasselt is geschikt als alternatief overloophed.
- De agrarische sector kan helpen gebieden geschikt te maken voor recreatie en zelf ook recreatie faciliteren.
- Het bijbouwen van duizenden woningen, zoals bij het vennengebied, heeft als risico dat er te veel druk op de natuur ontstaat. Natuur aan sich moet ook behouden blijven. Er is sturing nodig voor natuurbehoud en om overvolle recreatiegebieden te voorkomen.
- In de Kadernota staat nog niets over meer natuur, terwijl volgens het Planbureau voor de Leefomgeving in 2050 in Nederland 150.000 hectare meer natuur nodig is om natuur-, water- en klimaatdoelen te halen.
- Kijk niet alleen naar hectares, maar ook naar de kwaliteit van natuur.
- Vergeet niet dat functieverandering flinke

investeringen met zich meebrengt. Agrarisch natuurbeheer is complex. Dat is te zien bij de Ooijpolder. Het vergt tijd, middelen en een nieuwe manier van werken. Voor organisaties als het waterschap heeft het een behoorlijke impact.

- Voor een duurzaam verdienmodel voor de agrarische sector is ook ruimte nodig, bijvoorbeeld voor extensieve landbouw en de transitie van dierlijke naar plantaardige eiwitten. Geef landbouw de kans om te blijven innoveren.
- Combineer natuur en landbouw effectief en stuur op een goede samenwerking tussen natuur- en landbouworganisaties.
- Als agrariërs verdwijnen, wie beheert dan het landschap? Daar is sturing op nodig. Zij kunnen een rol spelen in landschapsbeheer
- Er is flexibiliteit nodig: kies voor landbouw op de plekken die daar het meest geschikt voor zijn.
- Kijk goed naar de impact voor water en bodem. Laat dat leidend zijn.
- Neem in omgevingsvisies ook de uitvoeringsstrategie mee.
- Breng de grootte van de opgaven goed in beeld, zowel als het gaat om kwaliteit als kwantiteit.
- Behoud areaal glastuinbouwgebied, kijk naar slimme combinaties met waterberging.
- Biedt ruimte aan jonge boeren en ondernemers die door willen met het bedrijf, faciliteer hen ook.
- Combineren van functies in landelijk gebied is belangrijk, bijvoorbeeld landbouw met natuur of water, of zelfs defensie. Dat hier opties voor zijn helpt in gebiedsprocessen. Vraagt ook medewerking van waterschap, provincie, gemeentes en om dat mogelijk te maken.
- Geef de agrarische sector een rol in het produceren van materialen voor biobased bouwen.

Rol van de provincie

- Stel duidelijke kaders: wat zijn vanuit breder perspectief de keuzes voor het landelijk gebied? Maak een goede afweging tussen de verschillende belangen en kijk goed naar het grotere geheel en de lange termijn.
- Sommige zaken overstijgen de regiogrenzen, zoals vergoeding van droogteschade. Maak daarvoor goede bovenregionale afspraken. Zorg daarnaast voor meetbare doelen: wanneer is de regeling geslaagd?
- Stel financiële middelen en andere instrumenten beschikbaar, bijvoorbeeld voor agrarisch natuurbeheer.

- Neem de regie bij het stimuleren van natuurwaarde, zoals agronatuur. Dit kan bijvoorbeeld door subsidie. Biedt hierbij duidelijkheid voor de lange termijn.
- Natuur moet apart worden weergegeven op kaarten (scheiding natuur/natuur-met-recreatie)
- Voer een actiever grondbeleid. Richt een grondbank op.
- Rol in VAB-beleid, de regeling voor vrijkomende agrarische bedrijfsbebouwing.
- Stuur op realisatiekracht en werk hiervoor samen met Foodvalley Greenport Gelderland en gemeenten.
- Stimuleer functieverbreiding van organisaties. Laat Staatsbosbeheer bijvoorbeeld kijken of ze in natura 2000-gebied ook ruimte kunnen maken voor recreatie. En laat waterschappen naast dijkbescherming ook zorgdragen voor faciliteiten op drukke toeristische plekken langs de dijk.

Rol van de partners

- Samen met de provincie zorgen voor een stip op de horizon. Regio's kunnen helpen om te komen tot integraliteit, bijvoorbeeld ten aanzien van de inrichting van duurzame tuinbouwgebieden met water en natuur. Laat de regio dus ook zelf een rol nemen in opgave voor het bredere maatschappelijk belang.
- Meer daadkracht tonen en minder aandacht besteden aan onderzoek en overleg.
- Neem concrete maatregelen, zoals ruilverkaveling voor natuurinclusieve landbouw.
- Vertaal als gemeenten kaders naar een specifieke aanpak.
- Er liggen specifieke kansen voor de agrarische sector om te leveren aan biobased bouwmaterialen of circulaire ketens.

Richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Uitbreiding en inbreiding is logisch in de regio Arnhem-Nijmegen vanwege de goede bereikbaarheid en de voorzieningen. Maar extra investeren in bereikbaarheid is nodig.
- Er is agglomeratiekracht nodig, oftewel wonen, werken en voorzieningen moeten zo veel mogelijk bijeengebracht worden.
- Kijk voor verstedelijkingsmogelijkheden rondom de A12 en kijk ook verder dan de regio, kijk naar de corridor met ook de regio Foodvalley.
- Overall 'een straatje erbij' in de dorpen is belangrijk voor jongeren met een lokale binding die er graag willen blijven wonen. Het is ook belangrijk voor de leefbaarheid en het draagvlak van voorzieningen op die plekken. Het brengt wel het risico met zich mee van een te grote druk op het wegennet.
- XXL-logistiek moet vermeden worden, omdat grote logistieke ontwikkelingen niet passen bij het gewenste woon-werkmilieu.
- Meer woningen betekent ook dat er meer groen en recreatieruimte moet komen, tot in de haarvaten van de steden.
- Naast groen in de steden zijn er uitloopgebieden nodig, mede om de natuur in het buitengebied te ontlasten en daar verlies van natuurwaarde te voorkomen. Park Lingezegen is een mooi voorbeeld: een multifunctioneel park, te danken aan een succesvolle samenwerking van verschillende

“Combineren van functies in landelijk gebied is belangrijk, bijvoorbeeld landbouw met natuur of water, of zelfs defensie. Dat hier opties voor zijn helpt in gebiedsprocessen.”

partnerbijeenkomst

gemeenten.

- Er is goede regie nodig: wie gaat die uitloopgebieden betalen en beheren? Een voorbeeld is het uitloopgebied van Nijmegen (Wijchen, Beuningen en Druten). Hierover speelt momenteel een discussie in Beuningen.
- Het buitengebied van Arnhem staat ook onder druk. De beperkte stikstofruimte is uitdagend.
- In het Rijk van Nijmegen spelen veel urgente ruimtevraagstukken. Er is ruimte nodig voor bedrijvigheid, energie, water, landbouw en meer. De uitdagingen vragen om sturing vanuit de provincie, want de gemeenten komen er onderling niet uit.
- Maak nader duidelijk wat een aantrekkelijke woonomgeving is. Wat de partners betreft, is dit ook een gezonde leefomgeving.
- Kijk naar goede oplossingen om auto's uit de steden te weren.

Rol van de provincie

- T.a.v. de keuzekaart geven de partners aan dat ze groene cirkels op de kaart missen bij Limes/Stedenband. Schenk aandacht aan groene scheggen en kijk naar het groenblauwe raamwerk en mobiliteitsprogramma van de regio.
- Regie op de groene uitloopgebieden zou ook een provincietaak moeten zijn, want gemeenten komen hier onderling niet goed uit.
- Hetzelfde geldt voor het Rijk van Nijmegen. Meer sturing vanuit de provincie is gewenst.
- Een rol van de provincie is ook om de bestaande stad niet te vergeten, als het gaat om een aantrekkelijke woonomgeving. Richt je niet alleen op de nieuwe woningen.
- Laat gezondheid, zoals een gezonde luchtkwaliteit, ook een leidend principe zijn in de omgevingsvisie
- Stuur op verbetering en bescherming van het landschap en blaas het beleidskader Agenda Landschap nieuw leven in.
- De Nota Ruimte laat nog veel open; pak de regie om keuzes aan te scherpen.

Rol van de partners

- Neem de 3-30-300-regel op in beleid. Nu geven gemeenten nog op uiteenlopende manieren invulling aan vergroeningsbeleid.
- Ga na het vaststellen van de omgevingsvisie samen met de provincie aan de slag met een 'Groen groeit mee-programma'.

Sturen op het vasthouden van water en de kwaliteit en beschikbaarheid van zoet grondwater

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- De overzichtskaart voor de omgevingsvisie geeft geen juiste weergave van de omvang van de waterwingebieden.
- Stimuleer zorgvuldig gebruik van water. Zo is het belangrijk dat papierfabriek Parenco met oppervlaktewater aan de slag gaat.
- De rivieren kunnen droogvallen.
- Kijk goed naar factoren die de vraag naar meer water beïnvloeden, zoals de woningbouw en klimaatverandering.
- Het vasthouden van water is belangrijk voor zowel de drinkwatervoorziening, de landbouw, als de industrie.
- De landbouw loopt in de winter schade op door wateroverlast en in de zomer door droogte; dat is een dure rekening.
- Peilgestuurde drainage helpt het water op landbouwgronden langer vast te houden. Het waterschap heeft bij de aanleg van drainages een controlerende rol en kan zo het gebruik van deze methode stimuleren.
- Bekijk de rol van de landbouw vanuit een breed, evenwichtig perspectief en laat niet de landbouwbelangen zwaarder wegen.
- Bekijk de water-, natuur en landbouwvraagstukken in samenhang: wat betekent bijvoorbeeld het gebruik van schadelijke stoffen in de landbouw voor de waterkwaliteit?
- Kijk ook goed naar de impact van de verschillende landbouwsoorten. De laanboomteelt gaat nu bijvoorbeeld ten koste van weilanden en fruitteelt en maakt relatief veel gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Een deel van de gemeenten stellen daarom beleid op dat vrijgekomen landbouwgrond niet mag worden benut voor laanboomteelt.
- Breng in kaart hoeveel water er nodig is.

Rol van de provincie

- Stel verdringingsplafonds in.
- Breng belangen samen, bijvoorbeeld de belangen van landbouw en het waterschap en blijf benadrukken dat het gaat om gezamenlijke opgaven.
- Vul de gaten in de Nota Ruimte op.

- Stuur op welke gebieden mogen vernatten en denk goed na over de gevolgen die dit heeft voor bijvoorbeeld wonen of landbouw.
- Neem de regie in het creëren van ruimte voor de rivieren, vanuit gedeelde belangen in de regio's.
- Stuur op slim grondgebruik: welke functies passen het beste waar? Gemeenten komen daar lokaal niet uit.
- Betrek de boeren. Biedt compensatie en perspectief. Kijk bijvoorbeeld welke rol zij kunnen spelen in landschapsbeheer.
- Kijk naar het gehele watersysteem.
- Neem de regie bij gebiedsprocessen, zoals het programma VLGG (Vitaal landelijk gebied Gelderland).

Rol van de partners

- Vitens heeft een belangrijke rol in het gebruik van meerdere bronnen voor ons drinkwater, zoals oppervlaktewater (naast grondwater). Kan de provincie hierop sturen via vergunningen?
- Gezien waterkrapte rondom Nijmegen wellicht een achterhub realiseren om drinkwater op de goede plek te krijgen?
- Geef aandacht aan hergebruik van afvalwater.

Sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Maak voor economische activiteit scherpere keuzes wat waar komt.
- Bepaal waar de ruimte vandaan wordt gehaald; binnen de bedrijfslocaties ontbreekt schuifruimte.
- Stuur op duurzaamheid en efficiëntie door gelijksoortige bedrijven zo veel mogelijk geografisch samen te brengen, bijvoorbeeld glastuinbouwbedrijven.
- Er zijn forse investeringen nodig.

Rol van de provincie

- Bied ruimte voor maatwerk vanuit gemeenten, benut de gemeentelijke omgevingsvisies.
- Bied financiële hulp wanneer zich timingsproblemen voordoen bij uitgifte van bijzondere bedrijventerreinen en werklocaties.
- Maak goed duidelijk wat het gewenste toekomstbeeld is.
- Stel bij nieuwe bedrijventerreinen strikte voorwaarden.

- Help met kennis over het mengen van economische functies.

Rol van de partners

- Maak duidelijke keuzes.
- Breng expertise in bij onderwerpen waarin de organisatie goed onderlegd is.
- Zoek elkaar op en wissel kennis en ervaringen uit.

Nabranders

De deelnemers mogen na afloop op een briefje schrijven wat ze de provincie nog willen meegeven. Dat levert de volgende tips, tops en vragen op:

- Lees het position paper van Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen.
- Haak aan bij de RNOB, de samenwerking van tien gemeenten en twee waterschappen in Noordoost-Brabant, en haak ook Limburg aan.
- Betrek de Euregio Rijn-Waal en de Economic Board ook
- Er is steeds verwezen naar dit moment bij de bestuurlijke vaststelling van het regioarrangement, NOVEX-plannen en verstedelijkingsstrategie, maar nu wordt er naar deze stukken verwezen als vaststaand gegeven. Dat is een cirkelredenering.

In gesprek met partners uit de regio Achterhoek

10 november 2025 - In de tweede serie van participatiebijeenkomsten voor de nieuwe Gelderse omgevingsvisie spreken we maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen, bedrijven, belangenverenigingen en medeoverheden, zoals gemeenten en waterschappen.

De bijeenkomst in de regio Achterhoek wordt afgetrapt met een korte terugblik op het proces tot nu toe. In de Kadernota voor de nieuwe omgevingsvisie zijn belangrijke ontwikkelingen, sturende principes en waarden benoemd. Ook is gekeken naar het omgevingseffectrapport (OER) én naar wat er al ligt op ruimtelijk gebied, bijvoorbeeld bij gemeenten en in de regio. Uit al deze input zijn zeven ruimtelijke keuzes afgeleid die nog niet definitief zijn en in deze partnerbijeenkomsten worden getoetst:

- 1) Sturen op het vasthouden van water
- 2) Sturen op de beschikbaarheid en kwaliteit van zoet grondwater
- 3) Richting geven aan opgaven in het landelijk gebied
- 4) Sturen op een toekomstbestendig energiesysteem
- 5) Sturen op bereikbaarheid van defensie, goederenstromen en verstedelijking
- 6) Sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie
- 7) Richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving

Nieuwe keuzes

Deze zeven thema's worden 'keuzes' genoemd, omdat het gaat om een keuze die binnen deze thema's moet worden gemaakt. Voor deze zeven thema's gaat de provincie andere of nieuwe keuzes maken in de omgevingsvisie. Natuur, klimaat en milieu worden hierin niet expliciet genoemd, omdat deze onderwerpen sowieso al aan bod komen in de nieuwe omgevingsvisie en grotendeels al geborgd zijn in bestaand beleid. Het doel van deze bijeenkomst is om te toetsen of de ruimtelijke keuzes duidelijk, volledig

en bruikbaar zijn voor de toekomst van Gelderland. En om te bespreken wat nodig is om deze keuzes verder uit te werken.

Vragen en opmerkingen

Er komen verschillende vragen en opmerkingen uit de groep:

- Waarom wordt natuur niet meegenomen in de keuzes? Er wordt aangegeven dat dit al geborgd is in bestaand beleid, maar partners hebben het idee dat er meer moet gebeuren, om de ambities t.a.v. natuur waar te maken.
- Deelnemers maken zich zorgen over in hoeverre er nu wel echte keuzes zullen worden gemaakt door de provincie. Het lijkt erop, dat dat nu nog niet wordt gedaan in dit stadium van het project. Een andere deelnemer geeft aan dat er op de kaarten die zijn gemaakt, toch wel duidelijke keuzes staan. Het helpt de provincie als we straks in de deelgesprekken goed in gesprek gaan over de scherpere keuzes die nodig zijn voor de Achterhoek. Het concept Ruimtelijk Perspectief Achterhoek waar de regio zelf aan werkt, kan hier goed bij helpen.
- De deelnemers benoemen als belangrijk aandachtspunt dat het grond- en oppervlaktewatersysteem met elkaar verbonden zijn, dat je deze eigenlijk niet los van elkaar kan zien. Ook vinden mensen het maken van keuzes op basis van het bodem en watersysteem en op basis van het bredere natuurlijk systeem belangrijk.

In gesprek

Aan de hand van een stemming via Mentimeter wordt bepaald over welke vier ruimtelijke keuzes de partners vandaag met elkaar in gesprek willen gaan. Dat zijn: richting geven aan opgaven in het landelijk gebied, richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving, sturen op het vasthouden van water en sturen op een toekomstbestendig energiesysteem. Tijdens de gesprekken staan de volgende vragen centraal: wat is de impact van de ruimtelijke keuze voor deze regio, wat verwacht je van de provincie rond dit onderwerp en wat verwacht je van de regio zelf rond dit onderwerp?

Richting geven aan opgaven in het landelijk gebied

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Er is een integraal perspectief nodig voor de hele regio, waarin ook wonen, toerisme en recreatie aan bod komen. Wat kan wel en niet samen? En hoe zorgen we dat er geen overbelasting is van het gebied?
- Naast droogteschade voorkomen, is het belangrijk om ruimte te bieden voor klimaatadaptatie.
- Besteed ook aandacht aan voedselzekerheid en zekerheid voor agrariërs.
- Over de keuzekaart: is de begrenzing van het gebied rondom Winterswijk voor balans tussen natuur, landbouw en water logisch? Neem hier de plateaugrens aan.
- Ontwikkelingen in de landbouw in de Achterhoek vragen om sturing: omvorming van veeteelt naar akkerbouw, opkopen van vrijkomende gronden door Duitse bedrijven. Belangrijk om vrijkomende landbouwgronden te gebruiken voor extensivering.
- We moeten ook over de regiogrenzen kijken. Zo hebben keuzes over het vasthouden en afvoeren van water die in Duitsland worden gemaakt, hier invloed en andersom.
- Hoeveel van het VLGG zit er in de visie opgenomen? Nu lijkt de visie vooral in te spelen op gebiedsdoelen, in plaats van ook de nationale doelen. Gebruik de inhoud van het VLGG als afwegingskader voor ontwikkelingen in landelijk gebied.

Rol van de provincie

- Welke ambities heeft de provincie op het gebied van landbouw: wel of niet grondgebonden? Hoeveel bedrijven en hoe groot? Welke soorten landbouw?

Maak vooral duidelijk wat we wél willen, passend bij het karakter van de regio. En zorg ook voor perspectief voor datgene wat we niet meer (of minder) willen.

- Kijk naar het grote, integrale plaatje en betrek alle activiteiten in de regio: water, wonen, natuur, landbouw. In VLGG zat hiervoor veel kennis en input van de partners.
- Breng in beeld wat het effect is van bepaalde ontwikkelingen op de waterkwaliteit.
- Ga met alle partners om tafel voor het landelijk gebied, zoals waterschappen en gemeenten.
- Provinciale grondbank kan bijdragen aan mogelijk maken van extensivering en het voorkomen van negatieve effecten van marktwerking.

Rol van de regio

- Er is veel kennis/inhoud in de regio, bijvoorbeeld binnen het Ruimtelijk Perspectief Achterhoek (met daarin het programma Toekomst voor de landbouw) en de regioarrangementen. Gebruik deze kennis en werk de plannen verder uit.
- Betrek gebruikers in de regio, zoals agrariërs, en gebruik hun veerkracht en energie.
- De regio kan worden uitgenodigd om oplossingen aan te dragen voor provinciale opgaven, bijvoorbeeld rondom stikstof.
- Werk vanuit de regionale identiteit om landbouw, recreatie en natuur te definiëren.

Richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Houd bij woningbouw op landbouwgrond en in kleine kernen rekening met het feit dat er vaak weinig voorzieningen in de buurt zijn.
- De aanwezige partners hebben een voorkeur voor inbreiding met een mix van wonen en werken. Het is belangrijk om aantrekkelijk te zijn voor arbeiders, want er is voldoende werk. Er is niet alleen rust en ruimte in de Achterhoek, je kunt er ook goed wonen en werken. De Achterhoek is divers en het is belangrijk dat dit in de toekomst ook zo blijft, ook qua bevolking.
- Houd de Achterhoek aantrekkelijk voor jongeren en zorg voor voldoende starterswoningen, want door jongeren neemt de vitaliteit en het draagvlak voor voorzieningen in de regio toe.
- Net zo belangrijk is het stimuleren van doorstroming en het bouwen voor ouderen.

- Daarbij speelt de vraag hoe de zorg georganiseerd moet worden: wellicht één grote thuiszorgorganisatie in de regio?
- Zorg voor beter openbaar vervoer
- De Achterhoek zet via de regionale woonagenda al duidelijk in op betaalbare woningen.
- Er zijn meer woningen nodig voor aandachtsgroepen zoals arbeidsmigranten.
- Zet in op groei met behoud van kwaliteit van de leefomgeving en de rustgebieden.
- Zorg voor een gezonde leefomgeving. Kernwaarden zijn: groen, inclusief (openbaar vervoer, toegankelijke openbare ruimte, inclusieve speeltuinen, etc.) en beweegvriendelijk.

Rol van de provincie

- Kijk goed naar het draagvlak voor voorzieningen in relatie tot verstedelijking. Doetinchem kan niet de enige groeilocatie zijn, want dan trekken we de kernen leeg. Een goede samenwerking is belangrijk en hierin kan de provincie een rol pakken.
- Het kleurverschil tussen de beige kernen op de kaart is niet duidelijk genoeg (is het gebaseerd op de nota Ruimte?), dus trek er bijvoorbeeld lijnen omheen.
- Er is landelijke regelgeving nodig rondom splitsen en mantelzorgwoningen, waarbij er verschil is tussen stedelijke en niet-stedelijke omgevingen. Nu wordt het beleid per gemeente anders ingevuld.
- Bemoei je als provincie alleen op aanvraag met het groen binnen de bebouwde kom.
- De wetgeving rondom spuitzones mag strenger, eventueel meenemen in de OER.

Rol van de partners

- Maak duidelijk wat het Ruimtelijk Perspectief Achterhoek 2100 betekent voor de komende vijf tot tien jaar, ook als het gaat om de uitvoering. Maak keuzes in de lokale politiek.
- Zet in op een gezonde voedselomgeving via project/convenant met de WUR, GGD en de Achterhoek ambassadeurs.

Sturen op het vasthouden van water

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Locatiekeuzes voor welke functies waar kunnen worden door principe water en bodem sturend belangrijker. Door droogte is de Achterhoek bijvoorbeeld minder geschikt voor intensieve teelten en landbouw.
- Zuiveringsinstallaties hebben een grote rol voor waterkwaliteit in de Achterhoek. Het is belangrijk om vervuiling bij de bron aan te pakken.
- Neem maatregelen rondom de IJssel, zodat het water weg kan (bijvoorbeeld: buffers die onder water kunnen lozen).
- Zoek naar andere manieren om in de watervraag te voorzien, zoals niet meer afvoeren naar rivieren of het vasthouden van neerslagoverschot.
- Kijk meer over de grens naar Duitsland als het gaat om het vasthouden van water en waterkwaliteit.
- Extreme buien zorgen voor wateroverlast, bijvoorbeeld langs de Berkel, de Oude IJssel, maar ook in stedelijk gebied. Wateroverschot biedt tegelijkertijd een kans om dit water vast te houden.
- Het reserveren van ruimte voor beekdalen heeft gevolgen voor landbouwgronden. Voorkom dat er kaarten met dit soort reserveringen komen die een eigen leven gaan leiden.

Rol van de provincie

- Reserveer richting 2050-2070 gebieden om op basis van water en bodem sturend in te richten.
- Stel prioriteiten en geef duidelijke kaders over wat wél kan. Dit scheelt in regeldruk voor zowel overheden als bedrijven. Werk hierin ook samen met de waterschappen.
- Bied perspectief aan bedrijven in waterwingebied die te maken krijgen met onttrekkingsplafonds. Goed voorbeeld is De Marken.
- Stuur op extensivering, teelten en stimuleer goede ontwikkelingen. Benut hiervoor de bestaande

“Kijk goed naar het draagvlak voor voorzieningen in relatie tot verstedelijking. Een goede samenwerking is belangrijk en hierin kan de provincie een rol pakken.”

partnerbijeenkoms

organisaties met kennis en netwerk in het gebied. Ondersteun ontwikkelingen, bijvoorbeeld door strategische grondaankopen.

- Zet in op koppelkansen en combineer water vasthouden met water zuiveren, verkoeling en natuur.
- Koppel de investeringsagenda aan de omgevingsvisie.
- Werk samen met waterschappen en ondersteun stresstesten.

Rol van de regio

- Kijk kritisch naar onttrekkingen en de vergunningsverlening voor lozen.
- Hoe zorgen we ervoor dat niet een of een paar partijen een ontwikkeling kunnen tegenhouden? Moet iedereen altijd mee zijn?
- Zorg voor een minder strikte scheiding tussen natuur en niet-natuur. Kijk vanuit de opgaven in een gebied en niet vanuit juridische verplichtingen.

Sturen op een toekomstbestendig energiesysteem en aantrekkelijk vestigingsklimaat

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- De impact van deze keuze op de industrie en de regio is groot.
- Het clusteren van industrie, wonen en energie brengt veiligheidsrisico's mee.
- Past het concentreren van economische activiteiten in de 'band' die op de keuzekaart staat bij de Achterhoek? In de Achterhoek is nabijheid van wonen en werken juist kenmerkend.
- Kijk naar verschillende varianten van energie, zoals een kleine kerncentrale in Dodewaard.
- Industrieruimten hebben impact op de leefbaarheid, maar zijn ook nodig voor de werkgelegenheid. Kijk dus goed naar de omgeving en plaats bijvoorbeeld geen grote terreinen of windmolens in het kenmerkende coulissenlandschap.

Rol van de provincie

- Provincie is belangrijkste partner, ook qua kennis, dus zet in op samenwerking met de regio.
- Faciliteer behoeften van de regio, zoals een goed vestigingsklimaat voor bedrijven en het behouden van jongeren.
- Zorg dat gemeenten zich niet als concurrenten gaan gedragen in het aantrekken van bedrijven.
- Stuur op de hoeveelheid ruimte voor werklocaties.

- Plaats geen zonneparken op landbouwgrond of werklocaties.
- Gebruik de RES om knopen door te hakken en keuzes te maken rondom energie
- Werk samen met Duitsland, zowel beleidsmatig als in de uitvoering, en maak daarbij gebruik van subsidies zoals EFRO en Interreg. Zuid-Limburg heeft goede voorbeelden van internationale samenwerking. Het Duitse juridisch systeem is lastig in beleid en uitvoering. Hier kan de provincie in ondersteunen.

Rol van de regio

- Stimuleer zon op dak (ook al botst dat met de netcongestie).
- Ga door met Energieloket.
- Ga slim om met energie 'achter de meter' (voorbeeld: Aviko). Daarbij heeft de provincie ook een rol: expertise en subsidie.
- Pak netcongestie, samen en sector overstijgend op en gebruik de kracht van de samenwerking in de Achterhoek.
- Breng de regionale opgave in beeld.

Nabranders

De deelnemers mogen na afloop op een briefje schrijven wat ze de provincie nog willen meegeven. Dat levert de volgende tips, tops en vragen op:

Inhoud

- Winterswijk heeft geen regionaal bedrijventerrein, maar dit staat wel op de kaart.
- Houd in de omgevingsvisie rekening met het ontmoedigen van snelvervoer in stedelijk gebied, om bewegen te bevorderen.
- Zorg voor een water- en bodem sturende visie.
- Mooi dat het 'drinkwaterbelang' als keuze is vastgelegd.
- Focus niet alleen op het opwekken van energie, maar ook op het benutten van energie. Hoe kijkt de provincie vooruit om problemen met energiebenutting op te lossen?
- De ruimte is maar één keer te gebruiken, dus combineer activiteiten zoals energieopwekking en natuur.
- Creëer een energiemix.
- Faciliteer de economie in de hele Achterhoek.
- Bied ruimte voor recreatie: er moeten wandelmogelijkheden zijn binnen twee kilometer van elke woning. Zie ook de ambitie van Wandelnet.
- Werk de zorgplicht goed uit in de omgevingsvisie, zodat provincie en gemeenten kunnen sturen op gezonde bodem, water, lucht, natuur en mensen.
- Stel de basiskwaliteit in het hele landelijke gebied centraal als noodzakelijke voorwaarde voor herstel van de biodiversiteit.
- Geef duidelijkheid over het standpunt van de provincie over de zoetwaterwinning rondom zonneweide Rafelder: zowel als het gaat om de monitoring van de wingebieden als het beheer van het zonnenveld.
- Waarom is er gekozen voor een energieband in het stedelijk gebied? Dit is een druk gebied dus meer risico.
- Begin met herbebossing: we hebben vijftig procent meer bos nodig om genoeg water te kunnen vasthouden.
- Verhoog niet de dijken, maar verlaag het water.
- Bij een aantrekkelijke woonomgeving mist 'hitte', terwijl dit een belangrijk onderdeel is van adaptatie en een bedreiging vormt voor de gezondheid.
- Hoe kan de duurzaamheidsladder stedelijke ontwikkeling wettelijk worden geborgd, om onnodig ruimtegebruik te voorkomen?
- Bescherm en versterk de eigenheid en streekidentiteit van de Achterhoek. Denk hier-bij aan zintuiglijk erfgoed, zoals herkenbare geuren en geluiden in het landschap en levend erfgoed, zoals inheemse rassen en gewassen.

Proces en samenwerking

- Neem agrariërs mee en maak het aantrekkelijk om water vast te houden.
- Zorg ervoor dat gemeenten bij het invullen van de omgevingsvisie burgers laten meepraten over de bestemming van de ruimte en de veranderingen die nodig zijn, bijvoorbeeld op het gebied van stikstof, waterkwaliteit, drinkwaterwinning en biodiversiteit.
- Gemeenten doen vaak wat voor hen financieel het gunstigst is. Daardoor worden andere argumenten 'minder waard'. Hoe kunnen we dat voorkomen?
- Betrek de GGD bij de OER.
- Betrek de Euregio Gronau, provincie Overijssel en Regio Twente Actief

- In de Samenwerking Water Achterhoek+ (A+) dragen we, vanuit het beleidsveld water en klimaatadaptatie, bij aan het duurzaam optimaliseren van de leefomgeving in de Achterhoek voor nu en in de toekomst. De samenwerking bestaat uit 11 gemeenten (Aalten, Berkelland, Bronckhorst, Doesburg, Doetinchem, Lochem, Montferland, Oost Gelre, Oude IJsselstreek, Winterswijk en Zutphen) en de provincie Gelderland, Vitens en Waterschap Rijn en IJssel. Complimenten dat water en klimaatadaptatie goed in de speerpunten van de omgevingsvisie zitten. Wel aandachtspunt wat uiteindelijk in de omgevingsvisie terecht komt. Naast de A+ bestaat ook de Aanpak Droogte Achterhoek en Liemers. Daar wordt ingezet op het vasthouden van 100mm grondwater als oplossing droogteprobleem met een handelingsperspectief waarbij de verdeling 17 gebieden watersysteem sturend. Het sturen op de 7 keuzes vraagt om prioritering. Vanuit de A+ brengen we voor speerpunt 1 graag de signaleringskaart WBS A+ in. Graag werken we mee aan de gezamenlijke (provinciale) doorontwikkeling, zoals beleid voor strategische aankopen van gronden mede om droogte(schade) te voorkomen en wateroverlast te kunnen opvangen. Daarnaast zetten wij ons actief in voor bewustwording en maatregelen rondom drinkwaterbesparing. Drinkwaterbesparing krijgt nog onvoldoende aandacht. De landelijke doelstelling, zoals verwoord in het Nationaal Plan van Aanpak Drinkwaterbesparing, is om het drinkwaterverbruik terug te brengen van 128 liter naar 100 liter per persoon per dag in 2035. Daarom adviseren wij om:
- Drinkwaterbesparing expliciet op te nemen als beleidsdoel.
- Bij nieuwbouwprojecten actief in te zetten op technische maatregelen t.b.v. drinkwaterbesparing.
- Deel te nemen aan de "Bouwtafel waterzuinige wijken" en de opgedane kennis te vertalen naar beleid.
- De maatregelen uit het Nationaal Plan van Aanpak Drinkwaterbesparing te omarmen en te integreren in plannen en communicatie.

In gesprek met partners uit de regio Stedendriehoek

13 november 2025 - In de tweede serie van participatiebijeenkomsten voor de nieuwe Gelderse omgevingsvisie spreken we maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen, bedrijven, belangenverenigingen en medeoverheden, zoals gemeenten en waterschappen.

De bijeenkomst met partners uit de regio Stedendriehoek wordt afgetrapt met een korte terugblik op het proces tot nu toe. In de Kadernota voor de nieuwe omgevingsvisie zijn belangrijke ontwikkelingen, sturende principes en waarden benoemd. Ook is gekeken naar het omgevingseffectrapport én naar wat er al ligt op ruimtelijk gebied, bijvoorbeeld bij gemeenten en in de regio. Uit al deze input zijn zeven ruimtelijke keuzes afgeleid die nog niet definitief zijn en in deze partnerbijeenkomsten worden getoetst:

- 1) Sturen op het vasthouden van water
- 2) Sturen op de beschikbaarheid en kwaliteit van zoet grondwater
- 3) Richting geven aan opgaven in het landelijk gebied
- 4) Sturen op een toekomstbestendig energiesysteem
- 5) Sturen op bereikbaarheid van defensie, goederenstromen en verstedelijking
- 6) Sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie
- 7) Richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving

Het doel van deze bijeenkomst is om te toetsen of de ruimtelijke keuzes duidelijk, volledig en bruikbaar zijn voor de toekomst van Gelderland. En om te bespreken wat nodig is om deze keuzes verder uit te werken.

Vragen en opmerkingen

Op de inhoudelijke introductie en terugblik komen veel reacties en vragen uit de zaal:

- Waarom staat natuur niet benoemd als sturend principe? Daarmee voorkom je dat je straks tot de conclusie komt dat plannen negatief uitpakken op natuurwaarden.

- Bij vijf keuzes staat 'sturen op', bij twee keuzes staat 'richting geven aan'. Wat is het verschil? Uitgelegd wordt dat de provincie het meest kan sturen op de 5 keuzes die met 'sturen op' beginnen. Bij het landelijk gebied en een aantrekkelijke woonomgeving is 'richting geven aan' een omschrijving die beter past bij de rol die de provincie kan spelen.
- Welk instrumentarium heeft de provincie voor ogen, op verschillende lagen? De rol van de provincie lijkt ook steviger dan een tijdje geleden. Hoe ziet de provincie de vervolgstappen? Na de omgevingsvisie wordt de omgevingsverordening waar nodig aangepast, met hierin juridisch bindende regels. Ook wordt via programma's aan de uitvoering gewerkt.
- Er wordt gevraagd om ook te sturen op de beschikbaarheid en kwaliteit van oppervlaktewater.
- Kunnen deelnemers in deze vorm wel genoeg input geven? Een jaar geleden mochten ze meedenken, nu zijn ze hier voor twee rondes van een half uur. Kom je zo wel tot kwaliteit? Vanuit de provincie wordt dit beeld genuanceerd. Het afgelopen jaar zijn er op allerlei niveaus gesprekken gevoerd. Een deelnemer zit in een werkgroep vanuit de Stedendriehoek. Dat is een prachtig platform om nog eens wat onderwerpen breed aan te pakken. Als die behoefte er is, staat de uitnodiging.
- In de sessie zitten afgevaardigden van kleine gemeenten, vaak coördinatoren, terwijl er input wordt gevraagd op verschillende stukken. Dat had in de uitnodiging van de sessie benoemd moeten worden. Dan waren adviseurs meegekomen naar de sessie.
- Ook is er een vraag over hoe deze sessie aansluit bij de gesprekken van vorige week over Ruimte voor de rivier. De provincie geeft aan daar ook op aangesloten

te zijn.
In gesprek

Aan de hand van een stemming via Mentimeter wordt bepaald over welke vier ruimtelijke keuzes de partners vandaag met elkaar in gesprek willen gaan. Dat zijn: richting geven aan opgaven in het landelijk gebied, richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving, sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie en sturen op het vasthouden van water & sturen op de beschikbaarheid en kwaliteit van zoet grondwater

Als belangrijk aandachtspunt voor dit gesprek noemen de deelnemers de integrale blik. We kunnen over de keuzes praten, maar die zijn allemaal met elkaar verbonden. Houd dat totale plaatje in je achterhoofd en denk vanuit de regio.

Vragen die tijdens de gesprekken die volgen centraal staan, zijn: wat is de impact van de ruimtelijke keuze voor deze regio, wat verwacht je van de provincie rond dit onderwerp en wat verwacht je van de regio zelf rond dit onderwerp?

Richting geven aan opgaven in het landelijk gebied

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Rondom stedelijk gebied: hier liggen al veel plannen en visies voor, dit ligt er allemaal al. Voorbeeld: Programma Vitaal Platteland.
- Overall alles doen kan niet, dan raak je waarden kwijt.
- Visie op 2100: nog niet overall herkenbaar in keuzes. Het stuk mist urgentie. Hoe gaan we naar de toekomst?
- Een robuust watersysteem (met hierin een balans tussen het natuurlijk watersysteem met ook voldoende mogelijkheid om water te sturen) is belangrijk voor landbouw en wonen.
- Harde scheiding van functies en bescherming knelt. Hoe zorg je voor slimme combinaties?
- Noordelijke IJsselvallei: wateropgave in combinatie met landbouw is spannend en knelt. Er zijn zorgen over de waterkwaliteit van de IJssel.
- Denk in de visie niet zwart-wit, en in scheidingen tussen mens, boer, landbouw en natuur. Het kan samen, maar geef wel richting aan hoe (bijvoorbeeld typen landbouw).
- Uitloophet gebied moet ook interessant zijn voor landbouw, die kan iets betekenen in recreatie.

- Zorg ook voor rustige, donkere gebieden voor natuur, gebieden waar de mens niet komt.
- Zorg ook dat je recreatie in de stad kan opvangen, leg niet alle druk op het buitengebied.
- Nuanceer in de visie bijvoorbeeld typen landbouw, dat mist nu in de stukken. In gebied stedendriehoek is er bijvoorbeeld al veel multifunctionele landbouw.
- Grootschalige groenstructuren missen op de kaart (voorbeeld: EHS)!
- Natte natuur wordt steeds belangrijker naar de toekomst toe, in plaats van steeds de focus op de droge natuur van de Veluwe.

Rol van de provincie

- Bouw voort op wat er al ligt, bijvoorbeeld perspectief Stedendriehoek en plannen voor de groenblauwe dooradering.
- Zoom uit, kijk naar het grotere geheel.
- Zorg dat bescherming van natuur en landschap een verdienmodel is voor de boer.
- Benoem en bescherm natuur en landschap sterker in de omgevingsvisie. Maak je hard voor multifunctioneel gebruik.
- Ga niet op de stoel van de gemeente zitten in het sturen op functies. Neem wel sterker je rol ten aanzien van energie, waterkwaliteit, ongewenst intensieve teelten (bijvoorbeeld lelies), grondbanken ...
- Wordt explicieter: Welke doelen streef je na? Welke kwaliteiten van Gelderland, de regio of een gebied neem je als uitgangspunt? Doelsturing is belangrijk.
- Recreatie: regio overstijgend nadenken, bijvoorbeeld in een denktank, om problemen en oplossingen met elkaar te verbinden.

Rol van de partners

- Ontwikkelperspectief: regio stuurt. Zeker rondom gebieden met grotere verstedelijking.
- Kennis: regio heeft die, benut die kennis! Dat zorgt voor draagvlak.
- Gemeenten houden eigen afwegingsruimte.
- Bewaak de kwaliteit, identiteit en cultuur van gebieden in plannen.
- Afstemming tussen gemeenten (bijvoorbeeld over recreatie), want gemeenten kennen allemaal dezelfde problemen.

“Benoem en bescherm natuur en landschap sterker in de omgevingsvisie. Maak je hard voor multifunctioneel gebruik.”

partnerbijeenkomst

Richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- De regio heeft moeite met het realiseren van voldoende betaalbare woningen én een gezonde, kwalitatieve woonomgeving met voldoende groen. Er zijn steeds meer kwalitatieve eisen, maar voor gemeenten zijn ze lastig te realiseren.
- Bereikbaarheid (OV), voorzieningen, en een mix van wonen en werken horen ook bij een aantrekkelijke woonomgeving.
- Voor deze keuze ligt er vooral een opgave bij de bestaande woonomgeving.
- Er is een duurzame inrichting nodig met voldoende natuur en bescherming van het cultuurlandschap. Gebruik Park Lingezegen als voorbeeld voor middengebied Stedendriehoek.
- Bouw flexibel en modulair, zodat je flexibel kunt inspelen op ontwikkeling van de bevolking.

Rol van de provincie

- Aangeven waar gebouwd kan worden. Apeldoorn naar het oosten uitbreiden is onlogisch gezien bodem en water. De Veluwe is niet heilig en interessant om natuurinclusief te bouwen aan de randen. Andere gebieden zijn qua biodiversiteit interessanter.
- Laat de term ‘rentmeesterschap’ beter terugkomen in deze keuze en neem een rol in bij het middengebied (ook in relatie tot bedrijvigheid en andere functies die om ruimte vragen). Zorg voor voldoende bescherming van cultuurlandschap en natuur.

- Geef gemeenten tools om landschappelijke elementen in een woonwijk te krijgen. En zorg voor mobiliteitsnetwerken, OV, voorzieningen, ecologische verbindingzones, biodiversiteit en de groenblauwe dooradering.
- Praat met één stem.
- Uitgangspunt: leefbaarheid en draagvlak voorzieningen. Niet alles richten op Arnhem-Nijmegen.
- Lochem als stad meer body geven voor draagvlak voorzieningen. Verdeel de opgave, ook richting de Achterhoek.
- Er is financiële ondersteuning bij eventuele crises.
- Houd trends en ontwikkelingen in de gaten, want we denken tachtig jaar vooruit (bijvoorbeeld bevolkingsontwikkelingen). Ouderenwoningen alleen in de grote kernen.

Rol van de partners

- Een aantrekkelijk woonomgeving is vooral een rol van gemeentes, en dit is maatwerk.
- Vanuit het ontwikkelperspectief Stedendriehoek liggen er drie scenario's. Hoe relateert dit aan de keuzekaart?
- Laat partners zoals bedrijven geld in een pot leggen voor investeringen in landschap. Bedrijventerreinen kunnen een mooie overgangszone zijn tussen stad en land.

Sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Deventer: tweede havenarm. Hoe kijken wij daar tegenaan, halen we dat dan naar Gelderland?
- Wat gebeurt er in kleine gemeenten met kleine bedrijventerreinen?
- Stimuleren circulaire economie: bevaarbaarheid Twentekanaal & IJssel, milieuzone-ring.
- Op watergebonden industrieplekken wil je écht watergebonden bedrijven. Daar moet je lokaal op sturen.
- Bereikbaarheid van banen: er is vermenging nodig van werken en wonen.
- Link energie: vraag & aanbod bij elkaar brengen en lokale opwek. Dus ook wind bij zwaardere industrie.
- Waterstof & industrie past niet per se.
- Zoekgebied gemeente Voorst herkent de gemeente niet, dat is veel groter. Geeft last ten opzichte van het huidige draagvlak. Zoekgebied versus regionaal landschapspark. Zoekgebied frustreert lokale ontwikkelingen.
- Leren van Overijssel.
- Hoe gaan we om met proces ontwikkelperspectief en deze Gelderse visie?
- Economie samenbrengen met zoeklocaties kernenergie.

- Kijk uit met het aanwijzen van nieuwe gebieden als je niet eerst bestaande bedrijven-terreinen herstructureert (ook groen/blauw). Energie.
- Circulair is energie-intensief. Dus circulaire hub vanuit Lochem kan niet (energiepoc-ket). Deventer eventueel vanuit waterstof? Zutphen, Lochem (komt misschien wel goed).
- Mogelijke botsing circulaire hotspot & energie. Belangrijke afstemming nodig met de provincie.
- Bedrijventerreinen kunnen dus nog groter worden als je landschap wilt beschermen.
- Reserveer 10% of meer voor energie op bedrijventerreinen.

Rol van de provincie

- Voorzichtig zijn met regionale zoekgebieden, die zijn nu wel heel ruim en frustreren ontwikkelingen. Andere methode misschien? Niet op de kaart.
- Financiële component voor verschuiven van bedrijven.
- Voorbereidingsbesluit voor beschermen HMC. Met ondergrens vastleggen.
- 'Grondbank' voor provinciale opgaven, bijvoorbeeld circulaire hotspots.
- Focus/bewustwording: ov-toegankelijkheid van bedrijventerreinen.
- Busdiensten afstemmen op woon-werk. Ook ov in landelijk gebied.

- Behouden en versterken van de kwaliteit van landschap (ook ten opzichte van de economie).
- Investeringsmaatschappij.
- Reserveer ruimte voor energie op bedrijventerreinen. Opwekken waar het nodig is.
- Doel is goed benutten van bestaande stedelijke gebieden: rentmeesterschap.
- Discussie ten opzichte van ontwikkelperspectief: juist wel of geen provinciale sturing op zoekgebieden? Is het dan forceren?
- Monitoren, ook op leefbaarheid. Ook in relatie tot RPW.

Rol van de partners

- Gemeente heeft beperkt instrumentarium om HMC te beschermen.
- Als gemeente zelf ook 'grondbank'.
- Lokaal sturen op langdurige leegstand van bedrijventerreinen, ook op plekken voor watergebonden industrie.
- Sturen op mengen/ontmengen voor leefbaarheid.
- Sturen vanuit RPW (zitten hier ook ruimtemensen in?) op kwaliteit en kwantiteit. Meer visie gewenst in RPW. Teams integraler vormgeven. RO toevoegen.

Sturen op het vasthouden van water & sturen op de beschikbaarheid en kwaliteit van zoet grondwater

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Waterkwaliteit mist (o.a. KRW).
- Hemelwater mist.
- Wat bedoelen jullie met 'vasthouden-bergen-afvoeren'? Vasthouden van water zit hoog in het watersysteem, maar de kleur op de kaart geeft juist lage gebieden aan.
- Vasthouden is een klein onderdeel in het systeem. Je moet ook praten over de balans, en dus ook over afvoeren.
- Spanning op functies: bedenk goed wat er dan wel terugkomt.
- Waterhoofdsystemen vragen een andere rol/sturing.
- Reserveringen kunnen een heel gebied op slot zetten. Niet allebei in S3H als gegeven. Geef aan dat je dit integraal gaat verkennen.
- Koppeling tussen infiltratiegebieden. Kwantiteit versus kwaliteit is belangrijk. Denk aan bestrijdingsmiddelen. De kwaliteit heeft impact op de gezondheid van toekomstige generaties.
- Innovaties in efficiënt gebruik van drinkwater.

Rol van de provincie

- Ruimte creëren voor functies rondom beken. Meer sturen op welke functies. Niet alle functies blijven mogelijk. Innovatie meervoudig ruimtegebruik.
- Koppeling maken tussen keuze 1 en 2.
- Regie op bovenregionaal watersysteem. Met name deelsysteem Veluwe & Vallei is 100% Gelders.
- De meerlaagse veiligheid mist.
- Grip op kwaliteit van water dat Nederland binnenkomt via Duitsland.
- Innovatie stimuleren.
- Zorgen dat gemeenten niet hun eigen afwenteling gaan organiseren.
- Positieve toelatingsplanologie, niet alleen aangeven wat niet mag.
- Rentmeester: specifieke gebieden als gebiedsproces bij reserveringen.

Rol van de partners

- Water- en bodemsturend in ontwikkelperspectief meenemen. Gemeenten in omgevingsplan toekennen van functies in deze gebieden.
- Samen optrekken in gebiedsprocessen.
- Kennis inbrengen in proces: bestuurlijk en beleidsmatig.
- Alle betrokken partijen: natuur eer aan doen.

Nabranders

De deelnemers mogen na afloop op een briefje schrijven wat ze de provincie nog willen meegeven. Dat levert de volgende tips, tops en vragen op:

- Vergeet het maatschappelijk middenveld niet.
- Let op de timing en het feit dat sommige gemeenten in het voorjaar nog van alles aan het verkennen zijn met het nieuwe college.
- De omgevingsverordening vloeit straks voor uit de visie. Gaan jullie met die visie ook een stukje verordening laten zien of is dat een separaat proces?
- Wees voorzichtig met zoekgebieden, die ondermijnen lokale gebiedsprocessen, waardoor andere doelen/belangen in het gebied niet gerealiseerd worden vanwege economische belangen.
- Wat blijft de rol van de provincie in landschap? 180 graden gedraaid naar wonen & werken?
- Deze participatiegelegenheid heb ik zeer gewaardeerd. Echter, de opzet waarbij maar vier van de zeven punten in groepjes besproken kunnen worden, heeft tot gevolg dat er drie onderwerpen niet besproken worden. Mijn interesse is water. In Ede en Heerde zijn die afgevallen. Gelukkig nu wel (samengevoegd) ter sprake gekomen. Wel betekent dit dat bepaalde punten onderbelicht blijven.
- Denk aan KRW, keuzes in het landelijk gebied, meerlaagse veiligheid (rivieren), waterkwaliteit, integratie van de zeven keuzes (pas op voor thematische benadering) en hoe rollen vast te leggen.
- Een top: gezondheid.
- Zorg voor een duidelijker doel: wat wil je ophalen met deze bijeenkomsten? Wat is de speelruimte voor inbreng? Nu wordt er als 'losse flodders' wat opgehaald, meningen? Ik mis daardoor diepgang, nu wel heel breed.
- Binnen de regio bezig met ontwikkelperspectief. Neem hieruit de bouwstenen mee, zoals de kaart: groenblauwe dooradering hoofdstructuur.
- Neem meer tijd voor de gemeentelijke inbreng. Zorg voor kwaliteit in plaats van snelheid.
- Ga niet op de stoel van de gemeente zitten. Kijk naar streekgidsen. Let op: landschap nadrukkelijk in de visie opnemen. Geen zoekgebieden eco op de kaart.
- Let op demografische ontwikkelingen. Is de groei wel echt nodig?
- Geen zoekgebieden op de kaart.
- Sluitaan bij water alligt: inspiratiekaart, groenblauwe raamwerk en streekgidsen, etc.
- Sterke rol van de provincie bij landschap.
- Wat is de rol van het S3H-ontwikkelperspectief?
- Betrek Deventer extra.
- Betrek Overijssel (& omgevingsvisie!) in het Gelders traject.
- De IJssel benutten als cultuur & natuurhistorische ader.
- Hoe houden we het buitengebied vitaal en leefbaar? Ongeveer 22% van de huidige woningen in de gemeente Lochem staat in het buitengebied. Tegelijkertijd merken we een grote behoefte aan gezamenlijk wonen op een erf. Dat kan zijn bij een VAB-locatie of bij een bestaande woning met nog wat schuren en grond. Als we daar onder strikte voorwaarden meer woningen mogelijk maken, dan loop je tegen de 30% sociale huur aan. Dat is onhaalbaar. Graag zien we dit meer losgekoppeld.

In gesprek met partners uit regio FruitDelta/ Rivierenland

13 november 2025 - In de tweede serie van participatiebijeenkomsten voor de nieuwe Gelderse omgevingsvisie spreken we maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen, bedrijven, belangenverenigingen en medeoverheden, zoals gemeenten en waterschappen.

De bijeenkomst met partners uit de regio FruitDelta/ Rivierenland wordt afgetrapt met een korte terugblik op het proces tot nu toe. In de Kadernota voor de nieuwe omgevingsvisie zijn belangrijke ontwikkelingen, sturende principes en waarden benoemd. Ook is gekeken naar het omgevingseffectrapport én naar wat er al ligt op ruimtelijk gebied, bijvoorbeeld bij gemeenten en in de regio. Uit al deze input zijn zeven ruimtelijke keuzes afgeleid die nog niet definitief zijn en in deze partnerbijeenkomsten worden getoetst:

- 1) Sturen op het vasthouden van water
- 2) Sturen op de beschikbaarheid en kwaliteit van zoet grondwater
- 3) Richting geven aan opgaven in het landelijk gebied
- 4) Sturen op een toekomstbestendig energiesysteem
- 5) Sturen op bereikbaarheid van defensie, goederenstromen en verstedelijking
- 6) Sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie
- 7) Richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving

Het doel van deze bijeenkomst is om te toetsen of de ruimtelijke keuzes duidelijk, volledig en bruikbaar zijn voor de toekomst van Gelderland. En om te bespreken wat nodig is om deze keuzes verder uit te werken.

Reacties en vragen

Op de inhoudelijke introductie en terugblik komen veel reacties en vragen uit de zaal:

- De ontwikkelingen die worden genoemd bij de Kadernota, lijken meer op doelen. Een ontwikkeling is bijvoorbeeld vergrijzing, digitalisering of de toestroom van migranten.
- Zit er prioritering in de sturende principes? Er wordt uitgelegd dat dit niet zo is.
- Hoe verhoudt de OER zich tot de politieke keuzes die gemaakt moeten worden? De resultaten van het OER-traject worden voorgelegd aan de Staten, zodat zij de milieueffecten van (politieke) keuzes kunnen meewegen bij de besluitvorming.
- Bij de drie scenario's bij de OER, wordt economie gemist. Aangegeven wordt, dat hier inderdaad niet voor is gekozen.
- In welke mate is er controle en handhaving op besluiten? Nadat de vernieuwde omgevingsvisie is vastgesteld, monitoren we de doelen en passen we de omgevingsverordening met juridische regels waar nodig aan.
- Als nu niet duidelijk is wat we met de Veluwe doen in relatie tot zoet water vasthouden, kun je de puzzel toch niet leggen? Als er straks uitkomt dat we ergens anders dan op de Veluwe een Natura 2000-gebied hebben, dan kun je daar dus niet bouwen. Het klopt dat alle regio's onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.
- De vorige omgevingsvisie was uit 2018. Gaan we over zeven jaar weer een nieuwe visie maken? Het is handiger als je modulair aanpassingen kunt doen, in participatie met de locaties om hun betrokkenheid te

vergroten.

- De integraliteit in de zeven ruimtelijke keuzes wordt gemist, dit voelt erg sectoraal. En dan gaan we die nu per keuze uitwerken. Hoe zorg je voor integraliteit, zodat we er ook als gemeenten mee aan de slag kunnen? Deelnemers worden uitgenodigd om met die integrale blik mee te denken over de 7 keuzes. Het klopt dat bijvoorbeeld een keuze als een aantrekkelijke woonomgeving, ook is verbonden aan bijvoorbeeld mobiliteit, water, groen en economie.
- De provincie moet druk zetten richting het Rijk dat problemen met drukte en file in het wegennet worden opgelost.

In gesprek

Aan de hand van een stemming via Mentimeter wordt bepaald over welke vier ruimtelijke keuzes de partners vandaag met elkaar in gesprek willen gaan. Dat zijn: richting geven aan opgaven in het landelijk gebied, sturen op het vasthouden van water & sturen op de beschikbaarheid en kwaliteit van zoet grondwater, richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving, sturen op een toekomstbestendig energiesysteem samen met sturen op bereikbaarheid van defensie, goederenstromen en verstedelijking en sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie.

Vragen die tijdens de gesprekken centraal staan, zijn: wat is de impact van de ruimtelijke keuze voor deze regio, wat verwacht je van de provincie rond dit onderwerp en wat verwacht je van de regio zelf rond dit onderwerp?

Richting geven aan opgaven in het landelijk gebied

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- De druk op ruimte is enorm. Er wordt aan landbouwgebied geknabbeld door andere functies, zoals wonen en natuur. Er is ook ruimte nodig om te extensiveren (bijvoorbeeld in laanboomteelt) en voor het bufferen van water.
- Aanmerking als landbouwgebied op de keuzekaart: de druk op ruimte neemt nu al toe, gaat dit zorgen voor een aantrekkende werking en komen er ook bedrijven van elders bij?
- Kijk of je slim gebruik kan maken van de ruimte (voorbeeld initiatief 'schuifruimte' glastuinbouwers bij Zaltbommel).
- Zoute kwel rukt op: voldoende zoet water voor tegendruk is voor de lange termijn zeker nodig. Raakvlak met aanpak waterverdeling grote rivieren.
- Rivierengebied is zeker op de korte termijn geschikt landbouwgebied, maar is dat ook zo op de lange termijn wanneer waterveiligheid ook ruimte vraagt.).

“Heb een lange adem met de omgevingsvisie, en zorg ook dat de organisatie ingericht is om de visie uit te voeren.”

partnerbijeenkomst

- Laan- en fruitbomen en glastuinbouw zijn sterke sectoren die hier goed passen, er is goede grond voor.
- Een goede gebiedsstructuur (groenblauwe dooradering) is belangrijk, zowel voor landbouw als natuur. Maar dit mist nu in de kaart en de tekst. Stimuleer als provincie het bundelen van de groenblauwe dooradering, in plaats van elk perceel een strookje.
- Behoud van landbouw is ook belangrijk voor in leefbaarheid dorpen en recreatie.
- Zet de regio meer centraal in de visie!
- Wees duidelijk waar je woningen wil bouwen, zorg dat de milieunormen rondom bedrijven (geur, bestrijdingsmiddelen) en nieuwe woningen elkaar niet beperken.
- Ambitie “geen landbouwgrond die verdwijnt” is lastig gezien de opgave.
- Niet alle agrarische typen zijn goed te combineren met andere functies (bijvoorbeeld bloemen- en bomenteelt, veeteelt).
- Ondernijning is een belangrijk thema.
- Agrarisch natuurbeheer mist in keuzes.
- Erfgoed en cultuurhistorisch missen in de tekst van landelijk gebied.
- Kwaliteit water is belangrijk voor o.a. landschap en recreatie.

Rol van de provincie

- Zet in op doelsturing in plaats van op regels. De regio en sectoren kunnen hieraan bijdragen.
- Meer duidelijkheid en consistentie in beleid en regels. Zorg ook voor plekken waar ruimte is om te ontwikkelen/uit te breiden waar geen clash is met andere opgaven.
- Heb als provincie een overkoepelende blik en blik op lange termijn bij ruimtelijke ontwikkelingen, help de

partners in de regio hierbij.

- Neem ook een stimulerende en helpende rol voor goede initiatieven die in lijn zijn met de provinciale ambities en beleid.
- Provincie kan helpen met regels/kaders voor teelt ondersteunende voorzieningen (TOV) over gemeentegrenzen heen. Dit draagt bij aan verduurzaming en betere gewasbescherming.
- Kijk naar de rol die DLG had, ruilverkaveling als instrument kan terugkomen gezien alle nieuwe opgaven.
- Heb een lange adem met de omgevingsvisie, en zorg ook dat de organisatie ingericht is om de visie uit te voeren.

Rol van de partners

- De verschillende Pacts en samenwerkingsverbanden (vb. Laanboompact, Greenport) zijn goede manier voor afstemming in de regio tussen provincie, gemeente en waterschap. Ook voor het aanjagen van innovaties in landbouw, mobiliteit, recreatie.
- De verschillende sectoren zelf zijn belangrijk en dragen veel bij, laat hen bijdragen aan de ambities in de omgevingsvisie. Bijvoorbeeld ook de groenblauwe dooradering.
- Benut lokale kennis en kunde over het gebied (bijvoorbeeld voor uitvoering en beheer).

Sturen op het vasthouden van water & sturen op de beschikbaarheid en kwaliteit van zoet grondwater

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Laanbomen en fruitteelt kunnen niet tegen natte ondergrond/tekort aan water, maar de situatie in dit gebied is relatief goed ten opzichte van andere delen van Nederland.
- De invloed van de Waal is enorm belangrijk voor aanvoer voldoende zoet water. Wat als Duitsland water tegenhoudt? Gletsjers leveren steeds minder water.
- Wanneer je reserveringsgebieden voor het opvangen of vasthouden van water gaat maken, kijk dan naar combinaties met landbouw. Leg hier bijvoorbeeld boerderijen op terpen aan.
- Water vasthouden vraagt om maatregelen. Voorbeeld: je kan water alleen vasthouden als je gebieden 'beleemt' (red. niet-waterdoorlatende laag aanbrengen in de bodem), anders stroomt het weg.
- Kijk bij waterverdeling en vasthouden naar bovenregionale belangen. Als we bepaalde functies bovenregionaal belangrijk vinden, moeten we die functies nat houden.
- Voldoende water houden vraagt ook om minder watergebruik door functies.
- Kijk bij grondwater ook naar impact op mogelijkheden aardwarmte voor woningbouw.
- Voor individuele gemeenten is het lastig om uiterwaarden op bovenregionaal niveau vrij te houden. Hetzelfde geldt voor het houden van ruimte voor de Linge. Hier heeft de provincie een rol!
- Vitens wil ook al veel drinkwater winnen, maar ook woningbouw en landbouw hebben water nodig.
- Benoem duidelijk ook wateroverlast en droogteoverlast in de kaart en teksten voor deze regio, niet alleen "voldoende water".

Rol van de provincie

- Waterverdeling over de grote rivieren: heeft provincie voldoende oog voor belang van nathouden van Rivierenland versus belang van de scheepvaart?
- Expliciet maken dat we economische impact meenemen in afwegingen (RWP, regionaal waterprogramma).
- Waterschap en provincie zijn aan zet in ruimtelijke ordening: welke functies willen we hier hebben, wat is hiervan de economische impact?

- Inwoners betrekken bij gesprekken.
- Water en bodem sturend écht leidend laten zijn in keuzes voor lagergelegen gebieden: binnen- en buitendijks.
- Waterontwikkelkaarten en signaleringskaarten inzetten.

Rol van de partners

- Samenwerking tussen waterschap, provincie en bedrijfsleven heel belangrijk!
- Maatwerk door de regio.

Richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- In de nota Ruimte is Rivierenland "wit". Worden we ook vergeten door de provincie? Er lijkt te weinig aandacht te zijn voor de ruimte die nodig is voor woningbouw. En het is niet integraal genoeg ingestoken. Het is belangrijk dat er een integrale visie is op wo-ningsbouw in relatie tot voorzieningen en bereikbaarheid.
- Een aantrekkelijke woonomgeving is groen, klimaatadaptief, autoluw, natuurinclusief, met voldoende voorzieningen en werkgelegenheid.
- Een vraagstuk is of je woningbouw vooral wilt concentreren rondom voorzieningen, of dat je ook woningen wilt toevoegen aan kleinere kernen. Dit speelt bijvoorbeeld in de kleine kernen en dorpen van de gemeenten Maasdriel en West Betuwe. Hoeveel willen we investeren om de voorzieningen in stand te houden? En hoe houden we de regio bereikbaar?
- Er zijn eigenlijk nieuwe concepten nodig, zoals andere werktijden. En we moeten in-vesteren in een goed fietsnetwerk en snellere routes.
- Bommelerwaard: kans op leegloop? Want inzet op kleinschalige woningbouw en laag-gelegen (voor een groot deel). Het is wel mogelijk om op de oeverwal te bouwen.
- Er zijn problemen met de bereikbaarheid in de regio zoals sluipverkeer en dorpen die slecht bereikbaar zijn met OV.

Rol van de provincie

- Financiering voor wegen rondom kleinere kernen die uitbreiden en investeren in bereikbaarheid (hub-benadering).
- Wegen aanpassen. Voorbeeld: N-weg Beusichem. Niet goed meegegroeid met de woningbouwopgave.

- Expertise. Voorbeeld: SteenGoed Benutten.
- Verstedelijkingsstrategie is belangrijk: waar bouw je wel en waar niet? Gebaseerd op water en bodem. Dit zien de partners nog niet terug in de praktijk. Heeft het Rijk losgelaten.
- Normatiever sturen op ruimtelijke kwaliteit van het landschap. Er ligt te veel ruimte bij de gemeenten. Vaak sluitpost bij RO. Controle door provincie nodig. Pas als de gemeente zelf grond heeft, is er meer mogelijk.
- Streekgids = beschrijving. Wat is de status? Toetst de provincie hierop?
- Sturen op ruimtelijke kwaliteit/kaders. Voorbeeld van de provincie Brabant. Zoals investeren van 10% in kwaliteit van wandelpaden, groen, etc.

Rol van de partners

- Gemeenten bepalen zelf of ze woningen toevoegen. Er wordt gehecht aan autonomie.
- Waterschap: signaleringskaarten delen, vooral voor kleinere gemeenten. Decentraal is het soms lastig uit te leggen door lokale wethouder.
- De regio werkt zelf aan een ontwikkelperspectief met verschillende scenario's voor-verstedelijking. Niet om een keuze te maken, maar om het verhaal te vertellen.
- Overal een straatje erbij, is dat voldoende om voorzieningen op peil te houden? Au-tobezit zal hoog blijven.
- Centrale woningbouw langs corridors: Culemborg, Geldermalsen, Zaltbommel, Tiel.

Sturen op een toekomstbestendig energiesysteem & sturen op bereikbaarheid van defensie, goederenstromen en verstedelijking & sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Wat doen we met batterijopslagen? Die zorgen voor een forse uitbreiding van de ruimtevraag.
- Waterspoor: vergeet de Waal niet, de Maas en ARK op logistiek.
- Roep om hulp in het kader van gezondheid door drukte.
- Bereikbaarheid is een zorg. Er ligt een grote druk op wegen in dorpen. De visie spreekt niet over een lokaal wegennet in Rivierenland + verbinding Amsterdam-Eindhoven (A2 corridor). Ook kijkend

naar de economie. Rijkswegen zorgen voor druk op het lokale/regionale netwerk.

- Regionaal en interregionaal hoogwaardig fiets- en ov-netwerk. Let op veiligheid.
- Ook zorgen over energie en netcongestie. Dat vraagstuk hangt samen met ruimte voor wonen en economie. Pak dat in samenhang aan.
- Geen distributiecentra extra, tenzij het goed is voor de regionale meerwaarde.
- Samenhang met andere regio's, onder andere Foodvalley, Utrecht en Den Bosch.
- Maak een keuze en zorg daarmee voor duidelijkheid over kernenergie en geen zoekgebieden.
- Aftakkingen voor waterstof.
- Wonen en werken bij elkaar.
- Welke rol pak je in je ruimtelijke toekomst, in relatie tot energiesystemen voor verschillende functies?
- Aandacht voor energievraag Zaltbommel, in relatie tot zoekzones SMR. Waarom stopt het?
- Koppeling tussen economie en bereikbaarheid.
- Aandacht voor N-wegen en sluis
- Ruimte voor groei van dorpshuizen en kleine kernen + voorzieningen. Behoud ov in 'achterland' dorpshuizen en kleine kernen.

Rol van de provincie

- Handvatten om te sturen op type bedrijven in relatie tot energievraag.
- Lobby richting het Rijk over het uitstellen van plannen. A15 voor defensie een haakje.
- Sturing op Nota Ruimte.
- Samenwerking met andere provincies.
- Vind een oplossing voor netcongestie, verstevigen van het net. Op hoger niveau (tracé-besluit).
- Boven regionale rol voor de provincie.
- Terughoudend waar de regio het zelf kan.
- Lobby voor ov Tiel (dubbel kop-station).

Rol van de partners

- Regionaal programma energiesysteem, mobiliteit en fonds, werklocaties in RSF.
- Economische activiteit: hoe houd je ruimte voor lokale bedrijvigheid? Koppeling met voorzieningenniveau.
- Mee-investeren in fietsnetwerk en veiligheid.

Nabranders

De deelnemers mogen na afloop op een briefje schrijven wat ze de provincie nog willen meegeven. Dat levert de volgende tips, tops en vragen op:

- Worden de elementen die we hebben besproken integraal meegenomen?
- Keuze 3: verbinden natuurgebieden gaat niet uit van het visionaire (niet gebaseerd op een visie of ambitie voor natuur). Koppel het groenblauwe raamwerk hieraan.
- Keuze 3: is extensivering ook nog een optie? Met innovatie alleen redden we het niet. En wat betekent 'regie op uitbreiding van functies' concreet?
- Keuze 4: niet alle nieuwe onderstations in Rivierenland staan op de kaart. Er komen vier 150kw stations en een 380kw station bij. Het kaartje schetst nu een beeld van achterblijvend gebied.
- Het gaat veel over hectares. Alle opgaven doen een beroep op het gebied. En landbouwgrond wil men niet opgeven. Wees reëel dat niet alles mogelijk is zonder landbouwgrond op te offeren. Met alleen meervoudig ruimtegebruik redden we het niet.
- We proeven een actievere rol van de provincie. Dat vraagt ook wat van de regio en gemeenten. Zijn we daar samen klaar voor?
- Bij de uitwerking van de zeven keuzes had van mij 'biodiversiteit' of 'natuurinclusief' meer genoemd mogen worden, of iets meer uitwerking verdiend. Bedrijventerreinen kunnen bijvoorbeeld ook natuurinclusief ingericht worden. Of: waar is ruimte voor natuurinclusieve landbouw?
- Rol Regionaal Ontwikkelperspectief niet vergeten.
- Haak de provincies Utrecht, Zuid-Holland en Noord-Brabant aan. Zij hebben ook POVI's (in voorbereiding).
- Water: Europees niveau bekijken?
- Economie: ruimte voor economie.
- Nota van het Rijk meenemen als bouwsteen.
- Inwonersperspectief meenemen zorgt voor betrokkenheid van de samenleving.
- OV = nutsvoorziening! (Wet – De Hoop/Van Dijk, GL-PvdA/NSC).
- Geldermalsen-Arnhem is één lijn, maar met een knip.
- Utrecht-Rhenen (Arnhem) trein afmaken. Rijnbrug voor auto + ov. Kesteren-Rhenen.

In gesprek met partners uit heel Gelderland

18 november 2025 - In de tweede serie van participatiebijeenkomsten voor de nieuwe Gelderse omgevingsvisie spreken we maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen, bedrijven, belangenverenigingen en medeoverheden, zoals gemeenten en waterschappen.

De bijeenkomst met partners uit heel Gelderland wordt afgetrapt met een korte terugblik op het proces tot nu toe. In de Kadernota voor de nieuwe omgevingsvisie zijn belangrijke ontwikkelingen, sturende principes en waarden benoemd. Ook is gekeken naar het omgevingseffectrapport én naar wat er al ligt op ruimtelijk gebied, bijvoorbeeld bij gemeenten en in de regio. Uit al deze input zijn zeven ruimtelijke keuzes afgeleid die nog niet definitief zijn en in deze partnerbijeenkomsten worden getoetst:

- 1) Sturen op het vasthouden van water
- 2) Sturen op de beschikbaarheid en kwaliteit van zoet grondwater
- 3) Richting geven aan opgaven in het landelijk gebied
- 4) Sturen op een toekomstbestendig energiesysteem
- 5) Sturen op bereikbaarheid van defensie, goederenstromen en verstedelijking
- 6) Sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie
- 7) Richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving

Het doel van deze bijeenkomst is om te toetsen of de ruimtelijke keuzes duidelijk, volledig en bruikbaar zijn voor de toekomst van Gelderland. En om te bespreken wat nodig is om deze keuzes verder uit te werken.

Reacties en vragen

Op de inhoudelijke introductie en terugblik komen veel reacties en vragen uit de zaal.

- Een deelnemer vraagt naar de rol van de Provinciale Staten in het proces? De provincie laat weten dat de Provinciale Staten de Kadernota en de startnotitie NRD hebben vastgesteld. De zeven ruimtelijke keuzes zijn besproken met de Gedeputeerde Staten en deze zijn vrijgegeven om in deze bijeenkomsten met partners en bewoners te bespreken, vooruitlopend op de ontwerp-omgevingsvisie.
- Een deelnemer mist een gezonde leefomgeving als onderwerp. Die was in de vorige omgevingsvisie prominent aanwezig, en is nu niet terug te zien. De deelnemer vindt dat iets dat je als provincie moet nastreven, ook omdat de provincie de knoppen daarvoor heeft. De provincie antwoordt dat een gezonde leefomgeving inderdaad ook iets is wat de provincie nastreeft, en dat dit ook een scenario is dat in het OER-traject wordt onderzocht.
- Door het woord 'scenario' bij het OER-traject, klinkt het alsof je er eentje kiest, geeft een van de deelnemers aan. De provincie laat hierop weten dat we niet een van de drie scenario kiezen als uitgangspunt. De scenario's schetsen de hoeken van het speelveld. Ze bepalen samen de kaders waar binnen de omgevingsvisie zich straks moet bevinden. Uit de drie hoeken van het speelveld wordt een voorkeursscenario samengesteld. Dit wordt de ontwerp-omgevingsvisie.
- Een deelnemer vraagt: hoe zijn die hoeken van het speelveld gerelateerd aan de twee grote crises die nu gaande zijn in de wereld: klimaatverandering en

een afname van de biodiversiteit? De provincie zegt hierop dat we deze onderwerpen zeker niet zijn vergeten. Ondanks dat je de termen minder expliciet terugziet in de teksten, zijn ze onderdeel van het OER-traject. Ze worden ook zeker meegenomen in de omgevingsvisie.

- Een deelnemer merkt op: bij de sturende principes staat wel energie, maar geen stikstof, terwijl die minstens zo belangrijk is voor wat waar kan. Hoort die er niet bij?
- De provincie geeft aan dat stikstof inderdaad een heel belangrijk onderwerp is. Het komt echter nu niet terug, omdat we de problematiek op korte termijn opgelost willen hebben. Daarmee is stikstof een actueel probleem van de korte termijn, dat niet past bij een visie die gaat over de lange termijn tot 2050 met een doorkijk naar 2100. Wel houdt de provincie in haar keuzes rekening met de milieubelasting en impact op (kwetsbare) natuur.
- Hoe zijn die sturende principes tot stand gekomen, ook via participatie?
- De principes zijn tot stand gekomen doordat ze bepalend zijn voor wat ruimtelijk en beleidsmatig wel of niet wenselijk is. De principes weerspiegelen de grootste structurele beperkingen en kansen. Denk aan waterbeschikbaarheid, ligging aan infrastructuur, etc. De opbrengst van de eerste participatieronde is hiervoor als input gebruikt.
- Heeft Provinciale Staten de Kadernota met algemene stemmen aangenomen of met moties en amendementen? De provincie laat weten dat de Kadernota is aangenomen met amendementen. Hierbij is overigens een amendement over de gezonde leefomgeving afgewezen.
- Waarom staat in de zeven keuzes wel het vasthouden van water en de beschikbaarheid en kwaliteit van zoet water, maar niet de kwaliteit van oppervlaktewater? De provincie laat weten wel op de kwaliteit van oppervlaktewater te sturen, maar dat waterkwaliteit

meer een resultaat is van de keuzes. De zeven keuzes gaan allemaal over thema's waar de ruimte schaars is en harde keuzes nodig zijn.

- Het lijkt alsof we nu nog van alles gaan onderzoeken en uitwerken. Maar de afgelopen twee jaar is er al zoveel gebeurd met richting geven aan landelijk gebied. Daar ligt enorm veel. Ik krijg nu de indruk dat we opnieuw gaan beginnen. Dat zou ik jammer vinden. De provincie erkent dat er inderdaad veel ruimtelijke processen parallel lopen, op alle niveaus en ten aanzien van meerdere opgaven. Alles wat er al ligt is nuttige input voor de provinciale omgevingsvisie. Maar we zien ook dat er een stapeling van ambities is, en dat integrale keuzes nodig zijn.
- Het valt een deelnemer op dat het woord 'natuur' ontbreekt. Dat is opmerkelijk voor de groenste provincie van Nederland. De visie geeft ook een doorkijkje naar 2100, maar er is niets gezegd over natuurherstel. Is dat een bewuste keuze? De provincie geeft aan dat veel van het beleid en regelgeving over natuur in bestaand beleid is geborgd. De zeven keuzes gaan over nieuwe beleidskeuzes en een nieuwe rol voor de provincie rond de provinciale ambities. Daarom zit het hier niet in. Maar de oproep van de deelnemer wordt herkend uit eerdere bijeenkomsten en wordt genoteerd.
- Is de laatste energievisie input geweest voor de keuze voor een toekomstbestendig energiesysteem? De provincie laat weten dat de energievisie inderdaad is meegenomen in het proces.
- Ook voor keuze 5 (sturen op bereikbaarheid van defensie, goederenstromen en verstedelijking) geldt dat je integraal moet kijken: een netwerk voor goederen kan toch ook dienen voor andere zaken? De provincie beaamt dat dit inderdaad zo is.
- Wel grappig dat defensie wel wordt meegenomen, maar stikstof niet. Defensie is toch ook een actueel onderwerp? Stikstof is een actueel probleem van de korte termijn, dat niet past bij een visie die gaat

**“Er bestaat een stapeling aan ambities,
en integrale keuzes zijn nodig”**

partnerbijeenkomst

over de lange termijn. Defensie vraagt ook op lange termijn om keuzes.

- Die zelfvoorziening die we meer nodig gaan hebben, op welk niveau moeten we daaraan bijdragen? Op provinciaal, nationaal of Europees niveau? Dat maakt nogal uit. De reactie van de provincie is dat dit inderdaad uitmaakt en dat we voor nu vooral willen aansluiten bij wat er gebeurt op Europees niveau.
- Hoe verhouden deze keuzes zich tot de Nota Ruimte van het Rijk? Daarin worden ook keuzes gemaakt. Worden die twee op elkaar afgestemd? De provincie geeft aan dat de omgevingsvisies inderdaad zo goed als mogelijk op elkaar worden afgestemd. Daar waar het schuurt, vindt overleg plaats.
- Een deelnemer van een waterschap geeft aan dat in de organisatie onlangs de blauwe omgevingsvisie is geactualiseerd. Wat wordt straks leidend als die visie strijdig is met de omgevingsvisie? Gaat u ons dan overrulen? Of heeft u onze visie geïncorporeerd in uw visie? De provincie geeft dat er goed wordt gekeken naar de visies van andere overheden, zoals ook de waterschappen. De omgevingsvisie voor Gelderland is in de eerste instantie bindend voor de provincie zelf. Daar waar visies niet overeenkomen, gaan we met elkaar in gesprek.
- Ik zie die gelaagdheid in deze keuzes. Is daarin ook gedacht aan ecologische netwerken? Die horen in die tweede laag van de netwerken.

In gesprek

Aan de hand van een stemming via Mentimeter wordt bepaald over welke ruimtelijke keuzes de partners vandaag met elkaar in gesprek willen gaan. Dat zijn: richting geven aan opgaven in het landelijk gebied, richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving, sturen op het vasthouden van water samen met sturen op de beschikbaarheid en kwaliteit van zoet grondwater, sturen op een toekomstbestendig energiesysteem, sturen op bereikbaarheid van defensie, goederenstromen en verstedelijking samen met sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie

Vragen die tijdens de gesprekken centraal staan, zijn: wat is de impact van de ruimtelijke keuze voor deze regio, wat verwacht je van de provincie rond dit onderwerp en wat verwacht je van de regio zelf rond dit onderwerp?

Richting geven aan opgaven in het landelijk gebied

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Erfgoed mist als onderwerp in het landelijk gebied in de stukken.
- De legenda en kaart suggereren dat in alle regio's alleen wordt ingezet op een deel van de opgaven die spelen in het landelijk gebied. Maar opgaven zijn niet of/of. Ga voor en/en: het slim combineren van opgaven. Maar durf ook keuzes te maken.
- Basiskwaliteit natuur zou moeten gelden voor alle gebieden buiten Natura2000/GNN.
- Er wonen steeds meer mensen in landelijk gebied. Daarom zijn leefbaarheid, bereikbaarheid en werkgelegenheid ook belangrijke thema's in de keuzes voor het landelijk gebied.
- Regels rondom stikstof zijn wezenlijk voor de ontwikkelingen/opgaven op de kaart.
- Waterkwaliteit en natuurherstel zijn ook kansen, niet alleen bedreigingen bij ontwikkelingen in het landelijk gebied.
- Wordt expliciet in de visie: wat willen we wel, wat minder, wat niet? Bijvoorbeeld in type functies en landgebruik.
- Groenblauw raamwerk is belangrijk, zeker voor randzones, steden en uitloopgebieden. Koppeling met recreatie (bijv. wandelen/fietsen) is logisch.
- Mengen van functies kan niet met alle functies in het landelijk gebied. Natuurinclusieve landbouw is een goed voorbeeld van functiemenging. Koppel de mogelijkheden voor functiemenging aan gebieden. Provincie, pak regie en krijg grip: wat wel en wat niet mengen?
- N2000/GNN: is dat ondergrond of occupatie in lagenmodel?
- Voor nieuwe ontwikkelingen: maak duidelijke keuzes. Maar zorg er ook voor dat bestaande functies/landgebruik ook meebeweegt.
- Word specifiek: welke richting specifiek voor landbouw, natuur, etc.?
- Roze gebieden op kaart (uitloopgebieden stad), daar nu al veel omvorming naar natuur.
- Groenblauwe raamwerk uit regionale visies mist op de kaart.
- Klimaatdoelen missen.
- Stille/donkere gebieden zijn belangrijk voor faunabeheer en beleid.

- Recreatie is overal belangrijk, niet alleen bij de steden. Breng recreatiedruk goed in beeld, ook over provinciegrenzen heen.
- Ruimte voor Tennet voor ontwikkeling binnen bestaande stations is belangrijk. Nu vormt Gelders Natuurnetwerk of Groene Ontwikkelgebieden soms een beperking.

Rol van de provincie

- Grondbeleid, groundbank: ontwikkelingen in landelijk gebied ondersteunen. Verhoud je daarbij tot de landelijke stoppers-regeling.
- Verdienmodel voor landschapsbeheer/herstel voor boeren mogelijk maken.
- Ondersteun gemeenten in uitvoeringskracht (zeker kleine gemeentes en bij regio-overstijgende opgaven, zoals recreatie en groenblauwe dooradering).
- Draag zorg voor milieukwaliteit in relatie tot leefbaarheid.
- Expliciet maken wat verwachtingen zijn naar gemeenten/regio/partners in uitvoering van provinciale ambities.
- Betrek agrariërs: zorg dat ze kunnen bewegen en ontwikkelen.
- Wees betrouwbaar, houd langer koers op visie.
- Keuzes, durf toe te wijzen: wat, waar, wel/niet, op basis van langetermijnperspectief.
- Evalueer ook hoe de keuzes in de visie uitpakken en stuur bij waar mogelijk.
- Wees expliciet over instrumenten: bijvoorbeeld ruilverkaveling (inclusief het bijbehorende democratisch proces).

Rol van de partners

- Gemeentes moeten hun eigen visies aanscherpen rond thema's die belangrijk zijn voor de provincie.
- Waterschappen: wens om op ruimtelijke ordening meer samen te werken met de provincie.
- Waterschap is sterke partner in sturen op water en bodem sturend, samen kunnen de overheden meer bindend zijn.
- Ook gemeentes: keuzes maken! Provincie kan helpen bij gemeente- en/of gebiedsoverstijgende belangen.
- Wandelnet werkt graag mee aan 1200 km extra wandelpad in de provincie
- Integraal programma landelijk gebied per regio als leidraad voor gebieden: er ligt heel veel, benut dat! Via dat programma zaten partners echt aan tafel.

Richting geven aan een aantrekkelijke woonomgeving

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Voor een aantrekkelijke woonomgeving is ruimte nodig voor natuur & recreatie. En dit moet je ook koppelen aan waterveiligheid. Dit moet worden vastgesteld, om de druk op de natuur te verminderen. Zie ook visie Ruimte voor levende rivieren.
- 'Iedereen een ommetje': er zijn meer wandelpaden nodig in het buitengebied en bescherming van bestaande paden.
- Ook groen in de steden en dorpen is belangrijk.
- Fijnmazige groenblauwe dooradering is belangrijk.
- Groenisbelangrijkvoorgezondheid, klimaatadaptatie en het tegengaan van hittestress.
- Het is belangrijk om je ergens thuis te voelen.
- Een aantrekkelijke woonomgeving is veilig.
- Verminder autodominantie en investeer in ov, met name in het landelijk gebied.
- Eerst investeren in ov, daarna verstedelijking. 'De eerste paal moet een haltepaal zijn'.
- Het Rijk en de provincie geven water en bodem sturend aan als belangrijk, maar dat zie je nog niet in de praktijk terug (zoals bij Zutphen en Deventer).
- Ga voor inbreiding boven uitbreiding, zie ook programma "Ruimte zat in de stad" van het Waterschap.
- Wonen en werken combineren: wat voor een bedrijvigheid past er dan in de woonwijk, zodat de woonomgeving aantrekkelijk blijft?
- We moeten de hoogte in op bedrijventerreinen.
- 'Straatje erbij' ingewikkeld door spuitzones (bufferzones tussen landbouwpercelen waar met gewasbeschermingsmiddelen wordt gespoten en bestemmingen waar mensen langdurig verblijven, zoals woningen, scholen of kinderopvang.

Algemene opmerkingen voor de provincie

- Koppeling tussen de waarden en zeven ruimtelijke keuzes wordt gemist.
- Botsproeven voor de zeven keuzes nodig.
- Kan de provincie de discussie stikstof eigenlijk wel buiten beschouwing laten bij het opstellen van de omgevingsvisie?

Rol van de provincie

- Wat is een aantrekkelijke woonomgeving? Koppel er concrete ambities aan.

- Reserveer ruimte voor natuur & recreatie.
- Maak een harde koppeling tussen verstedelijking en groen, met een 'groen groeit mee' aanpak (voorbeeld: provincie Utrecht). Bijvoorbeeld door het 3-30-300-principe mee te nemen in provinciaal beleid, ook voor werklocaties. En de basiskwaliteit natuur en het soorten management, gelden ook in steden. Werk aan een aantrekkelijke omgeving voor mensen en soorten.
- Wijs plekken aan waar gebouwd kan worden en waar niet, in relatie tot bodem en water. Gemeenten duidelijkheid geven over regels op dit gebied. Wees als provincie inspirerend en voorbeeld stellend.
- Neem de kwaliteit van oppervlaktewater mee in het maken van keuzes voor locaties.
- Erfgoed expliciet meenemen in de omgevingsvisie, want ook erfgoed staat onder druk.
- Inbreidingslocatie Wolfheze staat niet op de kaart. Net als andere potentiële inbreidingslocaties.
- Voer als provincie actief grondbeleid. Richt een grondbank op en stuur met de grond op functies.
- Ook bij knooppunten en parkeeroplossingen is de rol van de provincie nodig. Gemeenten kunnen dit niet financieren.

Rol van de partners

- Ondersteun eigenaarschap van inwonersgroepen.
- Gemeenten: lokaal maatwerk. Gemeenten bepalen hoe hoog kan worden gebouwd.

Sturen op het vasthouden van water & sturen op de beschikbaarheid en kwaliteit van zoet grondwater

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- De sturingsfilosofie is bepalend voor hoe de puzzel gelegd wordt.
- Water is opgeknipt in twee keuzes, maar eigenlijk is het één keuze.
- Spanning natuur/Natura 2000 versus vegetatie aanpassen om verdamping tegen te gaan.
- Kaderrichtlijn Water (KRW) mist in de keuze.
- Wat is de definitie van een robuust watersysteem? Is dat een maakbaar systeem of niet?

Rol van de provincie

- Algemeen belang behartigen. Oproep richting College en Staten.
- Wees daadwerkelijk sturend, geef helderheid en pak verantwoordelijkheid
- Heb doorzettingsmacht om ontwikkelingen van het slot te halen. Dat vergt keuzes.
- Geef prioritering aan in gebieden.
- Dwingend advies waterschap ondersteunen.
- Een actieve rol als schakel tussen gemeenten en Rijk.
- Zorg voor eenduidigheid en duidelijkheid over het provinciaal belang en in de sturingsfilosofie.
- Voorkomen van 'lock-ins' richting toekomst.
- Wees transparant in tegenstrijdigheid, anders komt alles pas op een locatie bij elkaar.
- Help bij bewustwording over watervraagstukken bij anderen.
- Zeg niet alleen wat niet kan, maar ook wat een goed alternatief is, bijvoorbeeld voor bodem, energie en drinkwater.
- Ga voor een beekdal brede aanpak en breed systeemherstel.
- Geef duidelijkheid en ruimte om te verbreden, of faciliteer dit.

Rol van de partners

- Waterschappen zijn waterautoriteit, provincie kan helpen.
- Vitens: bewustwording gebruik drinkwater voor industriële functies.
- Status signaleringskaarten: als gemeenten vaststellen. Uniformiteit in beleid.
- Meer samenwerkingsmomenten.

Sturen op een toekomstbestendig energiesysteem

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Wat is de keuze hier? Welke prioritering? Maak dat expliciet.
- Komt er in een verordening te staan dat er geen energie-intensieve industrie komt?
- Focus zou veel meer op hulp bij neutraal systeem moeten liggen. Pas niet te veel randvoorwaarden of toetsen toe. Je maakt veel onmogelijk.
- Groot deel heeft te maken met inwoners/agrariërs. Daar zeg je niks over. Hoe ga je faciliteren dat mensen zelf opwekken en dergelijke? Veel meer vanuit energie neutrale regio's.
- Ga bestaande industrie niet verplaatsen. Stuur wel op toekomstige locaties voor industrieterreinen en bedrijven. Veel bestaande functies vragen ook uitbreiding. Deel de opgave op in nieuwe ontwikkelingen en bestaande functies die uitbreiden/verduurzamen.
- Zoekgebieden SMR (kleine kerncentrale) hebben relatie met hoofd- en onderstations. Doe die botsproef. Welke industrie wil je in de toekomst en waar heb je SMR's nodig? Dit trekt ook weer activiteit aan!
- Hoe ga je om met botsingen met water en bodem of natuur voor uitbreiding? Verschillende deelbelangen prioriteren/afwegen.
- Aquathermie en bodemenergie missen.

Rol van de provincie

- Ondersteun het bedrijfsleven dat door stikstofregels wordt beperkt.
- Zet de energie-intensieve zone in de verordening. Voor de lange termijn mag je duidelijkheid bieden.
- Buiten de zone ook helder maken hoe je helpt als provincie met de energieopgave.
- Duidelijker maken waar je met decentraal opwekken van energie aan de slag moet, hoe dit kan/moet en hoe de provincie hierin helpt.

Rol van de partners

- Omgevingsprogramma's/regioprogramma's samen vormgeven.

Sturen op bereikbaarheid van defensie, goederenstromen en verstedelijking & sturen op vestigingsvoorwaarden voor economie

Impact van ruimtelijke keuze voor de regio

- Watergebonden bedrijventerreinen zijn nodig voor meer dan alleen de circulaire economie.
- Grote focus op auto in bereikbaarheid. Leg hier minder nadruk op, gezien grote ruimtegebruik. Auto's weren uit woonomgeving. Let op: dit heeft wel een nuance nodig, want in het landelijk gebied is een auto noodzakelijk voor leefbaarheid.
- Intensiveren van netwerk spoor/weg voor defensie.
- Innovatie mist. Bijvoorbeeld elektrisch vliegen, rol kleine luchthavens.
- Lokale initiatieven rondom circulaire economie hebben ook ruimte nodig.
- Focus op lokale economie.
- Integraal kiezen is nodig, bijvoorbeeld zoekzone A28 botst met keuze rondom wonen.
- Benutten van investeringen.
- Definieer in infra ook gebruikers.
- Staat doortrekking A15 op de kaart?
- Wonen/werken ook op basis van inwoners bepalen! Wat voor soort bedrijven passen bij de inwoners?
- Oog voor snelfietspaden, met name in Rivierenland.
- Veerponten zijn belangrijk voor bereikbaarheid.
- Ruimte voor recreatie en toerisme.
- Kennisas A2 ontbreekt bij Rivierenland.
- Klassieke benadering economie in plannen. Waar is de mens?
- Wonen en werken: maak verschil tussen type gemeente (dorp of stad). En denk aan risico's voor veiligheid.
- Verhouding ruimte tussen bedrijventerreinen en landbouwgrond is qua economische toegevoegde waarde heel scheef.
- Ontwikkeling in de Achterhoek: zorg dat wonen & werken gecombineerd blijft. Dichtbij huis werken.

Rol van de provincie

- Zoek in landelijk gebied ook de prikkel bij gemeenten om opgaven zoals wonen en werken te combineren en een plek te geven.
- Bereikbaarheid vraagt om integrale keuzes, er is veel ruimte voor nodig. Dat kan niet wanneer je landbouwgrond volledig beschermt. Hoe maak je die keuze? Wees transparant en concreet hierover.

- Keuzes voor mobiliteit niet te veel afwentelen op gemeenten.
- Maak veerponten onderdeel van je mobiliteitsbeleid.
- Heb oog voor betaalbaarheid van (openbaar) vervoer.
- Duurzame bereikbaarheid ook koppelen aan onder andere stikstof.

Nabranders

De deelnemers mogen na afloop op een briefje schrijven wat ze de provincie nog willen meegeven. Dat levert de volgende tips, tops en vragen op:

- Verlies het erfgoed van de omgeving niet uit het oog. Gebruik het als inspiratie en onderbouwing voor (beleids)keuzes, voor het behoud van leefbaarheid en identiteit van gebieden.
- Betrek in een volgende fase nadrukkelijk de markt als het gaat om keuzes en mogelijkheden in het Rivierengebied met betrekking tot de natuur en waterafwikkeling.
- Gebruik de vruchtbare Gelderse gronden voor voedselzekerheid. Het duurt niet lang voordat dit een defensiestrategie wordt.
- Verbied het gebruik van biobrandstoffen.
- Sta geen projecten kernenergie toe.
- Kunnen jullie het functiebeleid concretiseren? Wat is inbreiding van functies? Wat is combinaties van functies? Hoe ga je om met veranderende functies? Hoe neem je de gevolgen daarvan mee (bijvoorbeeld stoppende veehouders)?
- Zoek naar mogelijkheden om de vervoers- en transportbehoefte, met name met de auto, te beperken. Dus minder asfalt, in plaats van meer.
- Maak duidelijke keuzes, ook wat niet meer kan.
- Wat als keuzes stapelen en conflicteren? Sneuvelt water en bodem dan niet als eerst? Hoe borg je dat je behaalt waar je voor kiest?
- Waterkwaliteit is breder dan KRW! En gaat de komende jaren veel aandacht vragen. Kwaliteit mag niet verslechteren bij nieuwe ontwikkelingen.
- Geef gezondheid expliciet een plek in de omgevingsvisie. Een toenemende druk op milieu en ruimte levert ook een druk op gezondheid op.
- Streef naar ongeveer 200 kilometer extra wandelinfrastructuur. Zorg voor een koppeling van wandelpaden aan het natuurnetwerk.
- Borg het huidige netwerk van langeafstands- en streekpaden via instructieregel (wandelpaden maken onderdeel uit van definitie infrastructuur in de omgevingsverordening).

Bureau Buhrs
communicatie &
gebiedsmarketing

land ^{iD}
Strategisch ontwerpers
voor gebieden in beweging